

JOHAN LUDVIG RNEBERGS

EFTERLEMNAD SKRIFTER.

---

TREDJE BANDET.

---

STOCKHOLM,  
F. & G. BEIJER  
(I KOMMISSION).



JOHAN LUDVIG RONEBERGS  
EFTERLEMNAD E SKRIFTER.

---

TREDJE BANDET.

---

STOCKHOLM,  
F. & G. BEIJER  
(I KOMMISSION).

Stockholm,  
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1879.



Continentur in hoc volumine:

Opuscula academica.

	Pag.
Specimen academicum, Medeam tragœdiam Euripidis cum Medea Senecæ comparans (1830) . . . . .	3.
Specimen academicum, observationes quasdam circa chorum tragicum continens (1833) . . . . .	45.

Orationes variæ in Gymnasio Borgoënsi.

I . . . . .	75.
II . . . . .	82.
III . . . . .	89.

---



SKRIFTER PÅ LATINSKA SPRÅKET.



## Opuscula academica.

---

Specimen academicum, Medeam tragœdiam  
Euripidis cum Medea Senecæ comparans.

(MDCCCXXX.)

**A**d comparationem inter Medeam tragœdiam Euripidis et Senecæ instituendam adgressuri, non a re alienum judicamus pauca de tragœdia Græca Romanaque in universum disserere. Ut natura ingeniumque harum gentium valde inter se diversa fuere, sic et e sollertia utriusque profecta opera magnum præ se ferunt discrimen. Quæ quidem differentia etiam in iis perspicua est litteris, ubi imitandi studium se aperte indicat et facultas tenuior, suis diffidens viribus, exemplaria bona sequi manifeste conatur. Valet hoc de omnibus fere artibus disciplinisque Romanorum, præsertim vero de tragica arte, quæ non ex genuina populi hujusce natura et religione domestica effloruit, nec tractandi materiam iisdem convenientem complexa est. Quæ igitur, etiamsi res in tragœdiis Græcorum obvenientes agat, quantum ab exemplis horum distet, facile quisque videre potest. Neque vero hoc de pretio sed de

genere dicendi dictum volumus. Constat enim inter omnes, tragicos Romanos a Græcis longe superatos esse. Ad hanc discrepantiam dictionis, cujus utrumque genus, e diverso populorum nominatorum ingenio ortum, per se pulcrum acceptumque esse possit, attendere debemus, ne præ nimio eruditionis Græcæ amore injusti Camenæ Romanæ iudices fiamus. Tragœdia Græca ex Hellenico excrevit solo et cum institutis, mythis moribusque gentis arctissime fuit conjuncta. Originem progressusque ejus insequentes, invenimus, ut in omnibus ingenii humani studiis, ubi imitatio aliorum locum non habet, primo vim duritatemque, deinde vim elegantia venustateque emollitam et conformatam, harmoniam, demumque elegantiam deficiente nervo, decrementi occasusque jamjam instantis indicem. Qui quidem ordo et verus est et simplex, quoniam vis sua se alit copia citoque adolescit, sensus vero pulcri et jucundi non nisi deliberatione et usu excolitur. Et observandum est, eo se nobiliorem gratioresque vim demum exserere, quo flagrantior audaciusque exsultans nondum domita viget. Haud alia tragœdiæ Græcæ est ratio. Nam Thespin, Phrynicum et alios quosdam prætereuntes, quorum studia tragicæ artis data, antiquitatis nocte premuntur tam spissa, ut de iis, nisi quod prima in hac re posita initia fuerint, nihil afferre possimus\*, ad Æschylum mox pervenimus, qui e gremio naturæ procedens, sine studio et exemplis, vehementi tantum magni animi ardore impulsus, deorum heroumque fata et facta dramaticus consummatus auctor celebravit.

---

\* Vid. Fuhrman: Anleitung zur Gesch. d. class. Litteratur, 1er Band pag. 313.

Quæ ex ingenio ejus proveniebant, immensitatis insigne omnia gerebant. Excelsus, acer, sublimis et sæpe, ut a Quintiliano vocatur, grandiloquus, materiam quaesivit horrendam, terroremque incutiendo commovere studuit. Sed ignota fuit ei lenitas illa orationis, quæ placide in animum inserpit viamque patefacit grata dicendi facultate. Quæ eum ornarunt virtutes, quæque, ne perfectissimus haberetur, ei defuere, Sophocles faultrice natura in se conjunxit et exercuit. Vis in gratias soluta, granditatis et mollitiei consummatissima harmonia, et argumentum et pretium dramatum Sophoclis exprimunt. Ab eo tragœdia Græca ad fastigium evecta est; altius deinde nec pervenit nec pervenire potuit. Qui ei successerunt tragici, Euripides, de quo mox plura, Achæus, Agathon et ceteri, ne ejus quidem perfectionis gradum assecuti sunt. Quin a dignitate cothurni in mollitudinem et minutias deflexerunt\*. Hoc vero judicantes contendere noluerimus eosdem pretio carere, e contrario quam maxima illis addicenda sunt merita, licet in partibus potius quam in summa conspicua.

Fata tragœdiæ Romanorum eodem ordine processisse inveniremus certe, si modo plura, e diversis temporibus, hujus generis studia ad nostram cognitionem pervenissent. Indicia originis, floris decrementique ejus minus tantummodo aperta evidentiaque essent, quod e solo Latiali non germinavit, sed quasi adulta et matura e Græcia transducta est. Non du-

---

\* Confer quæ in hoc argumentum dicit cel. A. W. Schlegel. Vorlesungen üb. die dramatische Kunst und Litteratur. Upsala 1817. 1er Band.

bitamus, quin Livius ille Andronicus, qui pater fuit tragoediæ Romanæ, (nam fabulæ sic dictæ Atellanæ, quæ ante ejus ætatem vigeant, jocosæ fuerunt argumenti) intemperantiam duritiemque orationis exhibuerit, quæ in re insolita et non elaborata evitatu difficiles sunt, quamvis politissima Græcæ scenæ opera vel transferre vel imitari studeret. Idem certe et successoribus ejus accidit usque ad Pacuvium et Attium, qui, in aureo Augusti ætatis seculo florentes, locupletata formataque jam lingua, polito vivendi et cogitandi genere, mitigatisque moribus, moderationem venustatemque majorem cothurno injungere poterant. Sed de eorum operibus exigua tantum fragmenta restant, ita ut rem allatam suspicari magis, quam probare valeamus. Testantur autem quæ Promethei Attii supersunt reliquiæ non vulgarem auctoris cultum et virtutem. De Medea Ovidii judicium habemus Quintilianus, ex quo liquet, fabulam hanc inter ingeniosissima ejus poemata a criticis fuisse æstimatam. Quod autem de Asinio Pollione, qui et civis et poëta gloriam adquisivit, dicitur, fuisse nempe fervidi ingenii, audacesque res in tragoediis suis amasse et tractasse, magno characteri potius, quam duritiei stili tribuendum est. Unde pro rato habere possumus, florem tragoediæ Romanæ in idem tempus incidisse, quo et cetera poëseos genera summo successu colebantur. Sed dolendum est, devorasse tempus edax hæc omnia melioris ævi monumenta, ita ut dijudicare non possimus, quousque dignitatis et polituræ scriptores tragici ejus ætatis studia sua evexerint. Residuæ sunt fabulæ Senecæ adscriptæ, quæ, oppressa tyrannis civitate, decrescentibusque jam litteris, in lucem



prodierunt. Easdem, cum perierint aureæ ætatis opera ejusdem generis, esse conservatas, ne mirum videatur, monuisse sufficiat de temporum, quæ mox insequabantur, indole, sensu atque voluntate, a simplicitate plane prolapsorum argutiasque consecantium, flosculos semiphilosophicos normasque vivendi et agendi acute prolatas admiratorum, eminentes. autem naturæ ingenuæ formas nec reddere nec æstimare valentium. Quod si constet, ne ab iis quidem tragicis Romanorum poëtis, qui felicioribus auspiciis vivebant, Æschylum Sophoclemque æquiparari et contingi potuisse, Senecam laureæ eorum consortem habere multo minus convenit. Sed cum decrescente Græcorum tragœdia decrescentem Romanam comparare volumus, cum Euripide Senecam. Utque evidentius fiat in una eademque re utriusque scribendi genus, materiam, quam tetigerunt ambo, fabulam Medeam sumsimus examinandam. Hoc autem loco facere non potuimus, quin animadverteremus, etiam hic se amborum populorum ingenium vere indicare, siquidem Græcus, quidquid in formam tragœdiæ peccaverit, mollitie et luxuria nimia, Romanus vero nimia vi et asperitate commisit. Sed de indole horum poëtarum pauca.

Si vel omnium poëtarum conservata perlustrares opera, neminem facile invenies, qui ut Euripides, tanta cum ingenii copia tantam judicii inopiam conjunxerit. Quo factum est ut quemadmodum ille, nec laudari jure quisquam, nec vituperari possit. Quod si, in fabulis ejus dijudicandis, partium quarundam insignem et quidem inimitabilem venustatem respexeris, ei fere præ omnibus scriptoribus palmam

adsenties; si vero ad ipsius in universum compositionis consilium attendas, vel si personarum fictarum indolem perquiras, vel et singula in singulis locis orationis momenta observes, observataque inter se compares, multa peccata, quæ merita ejus non tantum offuscent, sed prorsus obruant, invenies. Affectuum pictor ingeniosissimus, eos ad effigiem personæ disponere atque conformare fere nequit. Calamitatis ei semper prospere succedit expositio, raro doloris. Misericordiam sæpissime commovere potest, non ita sæpe studia. Luxuriosus magis quam copiosus, animus lectoris mulcet, sed non capit; externa studiosius quam interna sectatur. Eam itaque, si Euripidis cum antecessorum ejus, Sophoclis ex. gr., tragædiis compares opera, præcipuam animadvertes differentiam, quod hic characterum, ille affectuum vi et magnitudine commovere, hic partium harmonia et concentu, ille ipsis partibus\* delectare studeat. Sed præter allatas jam Euripidis proprietates, quæ quidem ut defectus vel negativa, ut ita dicam, sint recensendæ vitia, adsunt et aliæ, quas uti positiva in poëseos majestatem peccata vituperare licet. Personis pravitatem sæpenumero sine necessitate adjungit\*\*. — Characteres tantummodo omni labe vacuos

---

\* Er (Euripides) opfert meistens das Ganze einzelnen Theilen auf und in diesen sucht er wiederum mehr fremde Reize als ächte poetische Schönheit. Vid. Schlegels Vorl. über die dram. Kunst und Litter., 1er Band pag. 181.

\*\* Hoc loco afferre lubet quæ disserit celeberrimus A. W. Schlegel: Grosse Verbrechen berichtete die durch den Volksglauben geheiligte Überlieferung von manchen alten Heroen, allein Euripides dichtet ihnen kleinliche schlechte Streiche aus eigener Willkühr an. (Vorles. üb. die dram. Kunst, 1er Band pag. 179.)

in tragœdia tractari debere, nequaquam contendimus; bene tamen provideat scriptor, ne culpam culpa temere cumulet, et, ut Euripides sæpe, abjecti animi malitia vili artificium componat dramatis. Nobilitatem, quæ delectet, magnitudinem, quæ studium moveat, in persona primas tragœdiæ partes agente quærimus, quas vero, ut consiliorum nequitia offuscat et deprimit, ita culpa, e victrici proficiscens affectu, illustrat sæpe atque evehit. Etenim homo cupiditatis regitur cujusvis a natura insita vi, haud secus atque imperio fati; et in certamine cum ea debellando, quamvis succumbat demum, ea tamen ante edere virtutis documenta potest, ut devicti a superiore testimonium, non vero humilis tætrique notam militis ferens e prælio discedat.

Quæ supra diximus, ut ad Medeam Euripidis et Senecæ referri ea potissimum voluimus, ita his tragœdiis comparandis evidentissime probari putavimus. Rhetoricæ plus justo Euripides tribuit arti, et philosophicis sententiis ad normas conformatis vagas nec perlucide expressas utitur\*. Hæcce orationis argumentatio implicita et ornata ab illo haud raro inducta adhibitæque, ubi affectuum simplex explicatio desideraretur, multum et de excellentia tragœdiæ et de veritate characterum genuina detrahit. Philosophiæque quidquid adhibetur, quod sæpius a doctrina

---

\* Rhetoricam Euripidis facultatem laudat jam Quintilianus in Inst. Orat. Libro 10. c. 1. his verbis: Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis, qui se ad agendum comparant, utiliore longe fore Euripidem (quam Sophoclem). Namque is et in sermone (quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas et cothurnus et sonus Sophoclis videtur esse sublimior) magis accedit oratorio generi.

disquisitioneque adscitum, quam a poëtica profectum contemplatione et inspiratione videtur, argumento non respondet. Hinc si de operibus Euripidis in universum judicans, lascivo eum ac levi, potius quam pio religiosoque animo poësin amplexum esse, censes, haud multum a vero aberraveris.

Seneca judicium patefacit et studium, quibus parum omnino suppletur vel suppleri potest quidquid ingenii spiritusque poëtici desideratur. Ars in eo perspicacior quam natura est, quamobrem nec idearum copia abundat, nec allatarum gravitate et vi valde insignitur. Ars enim, ingenio destituta, segnis est atque inops, ingenio sublevata, universum percurrit et copiam a comite subministratam disquirat, separat pulcreque format. At etiam in copia aliunde acquisita adornanda ostendere potest ars, quid valeat. Ita Seneca, vestigia Euripides premens, multa, ab antecessore inconsulte adscita, rejecit, neglecta excepit, multa male composita reformavit. Et id quidem ad præcipuas ejus accedit virtutes, quod in momentis ad argumentum pertinentibus scite disponendis, rationis prodit acumen. Artificio vero valenti vita sæpissime deest. Personas ad effigiem characterum, quibus præcipue vel in mythologia vel in traditionibus distinctæ sunt, componere studet, ita Medeam sævam, Ulyssen dolosum pingit, et cetera; sed qui ad tabulas eas, Ulyssen vel Medeam, spectandas eat, spe valde frustratus recedet, quippe quod umbram vel crustam quasi eorum, non corpus, sanguinem, colorem invenerit. Cujus quidem rigoris in personis a Seneca fictis deprehensi, afflatus poëtici inopia, de qua supra jam diximus Senecam laborare certis-

sima est caussa; ratio enim formare tantummodo potest, formata ingenium vivificat. Ut autem in singulis personis fingendis formam studiosius quam indolem sectatur, ita et in singulis affectibus exprimendis; ut allatam affectus cujusdam speciem videntes, representare eam affectum, quam esse, verius contenderemus. Ceterum nec ad nova invenienda sollertia admodum instructus esse videtur, nec ad inventa multiplicanda sagacitate. Materiam semel nactus idoneam, eandem tractat et retractat, atque ita demum extendit, ut, si qua vis inesset, extenuata tandem necessario evanescat. Rhetoricarum studiosus nimis argutiarum, vitium hoc, quoniam et ipse orationis subtilitatem splendoremque sæpe genuinæ tragœdiæ dictioni anteponit, commune cum Euripide habet. Est vero insuper durus sæpe et asper, sæpius turgidus et intemperatus; quod quidem ulterius persequi judicium heic prætermittimus, locum huic argumento opportunum concedente, quæ mox instituenda est, ipsius fabulæ Medæ recensione. Sententiarum brevitate et concinnitate commovere haud raro affectat, perspicuus interdum et excelsus, interdum humilis et nebulosus. Verborum pompam diligit; scribendi ornamenta, quæ antitheta vocant, amat, quibus et artificiose componendis insignis est. Multa lepide dicta, multa ad rei afferendæ indolem accommodata, multa Romana vi prolata, et ficta quædam, quæ naturali simplicitate et veritate animum movent, virtutes ejus efficiunt. Sed ad ipsa opera eorum recensenda properabimus.

Tragœdiæ Euripidis hic ordo est atque argumentum: Nutrix Medæ primum sola infortunium

heræ suæ queritur, casusque flebiles ejus depingit, qua ratione hæc, patria et omnibus Jasonis gratia relictis, nunc tamen ab eo respuatur. Inconstantiam Jasonis indignata commemorat, qui spretis uxore et liberis regali gaudeat connubio, ducens Creontis filiam, regis loci. Dolorem Medæ vere describit, quomodo, jejunio et lacrymis tabescens, nec oculos nec frontem a terra elevet, sed surda quasi petra vel fluctus maris consilia rejiciat amicorum. Dicit demum, se vereri, ne sævo indulgens animo Medea ardua moliatur facinora, regemque et generum ejus occidere in consiliis habeat. Accedit cum liberis Pædagogus, ortoque de Medea sermone, gravioris adhuc ei imminentis mali rumorem se audiisse, dicit, meditari nempe Creontem e Corinthia expellere terra una cum infantibus matrem, suadet vero nutrici ut hoc Medeam adhuc celet. Questus interea in domo vehementissimos emittet Medea, a nutrice interrupta, quæ, de salute liberorum sollicita, matris fugiendæ consilia iis dat, regum iras indomitas affert et tranquillam inferioris sortis vitam laudibus extollit. Commiseratur etiam Chorus, e mulieribus Corinthiacis consistens, fortunam regiæ familiæ adversam, et sic alternis vicibus queri, monere et consolari pergunt, usquedum Medea, domo relicta, in scenam prodit. Hæc mulieres alloquens longum exserit sermonem argutiis plenum, de justa, ne externa specie capiamur, providentia, et de iniqua sexus sui conditione, quem oporteat dominum pecuniis et dote emere, discernente fortuna bonumne, an malum. Magna præterea verborum copia meliorem virorum conditionem

explicat, et in fine tandem orationis vindictam capiendam haud ambiguè indicat verbis.

Advenit Creon et Medeam e finibus suis ejicere minatur. Causam relegationis quærit illa. At hic timorem, ne filiæ malum struat æmula, affert, quoniam et malis artibus sit imbuta et perniciem domo ejus paret. Negat Medea, se admodum esse in artificiis versatam et molestias ærumnasque, quas ex sapientiæ fama colligit rerum multarum peritus, depingit. Creon vero minime commotus, instantius adhuc exire eam jubet verbisque parcere. Nihilo secius precari non desinit illa, ut unius saltem diei impetret spatium, quo refugium sibi liberisque investigare possit. Quam veniam ei concedens tandem, abit rex; chorus autem angustias Medæ breviter deplorat. Triumphat abeunte rege Medea, credulitatem ejus ridet et propositum se fovere eum, filiam ejus et Jasonem occidendi aperte indicat. Agendi modum perpendit, incolumitati vero suæ consulens facinus aliquantulum retardare constituit, donec præsidium asylumque forte invenerit, quo fugiat cæde commissa. Hecaten deinde sceleris sociam invocatur et semet ad immania patranda ipsa exhortatur. Subsequitur chorus, perturbata jura fidemque hominum fragilem increpat, et, quod de mulierum ad mala patranda propensitate dixerat Medea, refellit, maximam, quæ inter suam et Medæ conditionem sit, differentiam apposite celebrans. Finito cantu Jason advenit, Medeam de dictis et factis, quæ iræ regis et fugæ eam reddiderunt obnoxiam, reprehendit, atque pecuniam et cetera, quæ sortis adversæ levamina sint, ei offert. Nullo autem oblato auxilii



respectu habito, Medea, vehementissimo furore incitata, eum invadit, quæ in salutem ejus fecerit ipsa, enumerat et quam indignam his omnibus ille præstiterit gratiam. Moderate et argute respondit Jason, Venerem auxiliatricem fuisse gloriatur, multaque præterea commoda, ex conditione vitæ permixta, manantia, quibus ob præstita officia recompensata fuerit Medea, jactat. Ita accusando et defendendo extenduntur ab iis sermones, donec fessus tandem Jason finem liti facit, emolumenta vero pecuniarum opumque instanter denuo offert fugienti. Quibus acerbissime resputis, abit; chorus vero periculosum amoris imperium gratumque patriæ solum decantat, in quo ut vitam degere sibi liceat, ardentibus efflagitat precibus.

Accedit Ægeus rex, qui e consulendis de prole deficiente oraculis domum nunc revertebatur. Medea ærumnas injuriamque a Jasone acceptas cum eo communicat et refugium in civitate ejus petit. Cui quidem rogationi pluribus ex causis refragari se nolle, dicit ille, præsertim vero, quod deorum justitiam revereatur, stirpemque, medellas subministrante Medea, procreare speret. Cum igitur jurejurando sese obstrinxisset, nec eam rejecturum tutelam quærentem, nec, ut quisquam ei vim inferat, passurum, Medea eum dimittit contenta. Mox vero de victoria gloriatur illa et vindictam jactat, quam ex inimicis capere instituisset. Consilium se cepisse cladem regiæ domo inferendi choro haud dissimulate indicat. Jasonis arcessendi gratia famularum quandam misuram. Cui advenienti mollia dicturam verba. Filiis manendi veniam parare laboraturam; non quidem ita



ut præsidio materno orbat in potestate inimicorum relinquantur, sed ut eorum ope reginam dolo interficiat. Pharmacis enim veneficis imbuta dona per eos nuper nuptæ oblaturam, quibus receptis et indutis moriatur ipsa mortemque et tangenti cuique tribuat miseram. Postremo liberos interficere minatur. E clade ereptum iri neminem. Tota deleta domo Jasonis, e terra emigraturam cæde liberorum inquinatam. Dehortatur eam instanter chorus, ne propositum exsequatur immane. Illa vero, quæ cœperat, pergit, nuntiamque, quæ Jasonem adducat, mittit, addita admonitione, ut consilium fideliter eum celet. Ad finem perducto interea carmine chori, facinus præsertim, quod in natos patratura esset atrocissimum Medea, respiciente, accedit Jason. Hunc, ut ante dictis ignoscat, orat, pristinam cogitandi rationem et animi affectus se in meliora permutasse affirmat et tranquillitatem fovere altissimam assimulat. Qua specie benignitatis deceptus ille lætatur, nullamque fraudem præsagens consilium ejus laudat, paternamque, quam filiis educandis impensurus sit, curam pie exprimit. Quorum vero sortem iniquam cum nihilominus dolere pergit Medea, tranquillum reddere animum ejus studet ille. Illa autem vereri se simulat, ne una cum matre expellantur insontes, et ad propositam rem procedens, ut Jason per uxorem nuper ductam remanendi potestatem illis paret, efflagitat. Promittit ille, se omne in consilio hocce exsequendo collocaturum esse studium, eamque, ut optima speret, exhortatur. Illa tunc doli struendi occasionem faustam celeriter arripit, indicans, se, quo facilius animum reginæ commoveat, dona ei

prætiosissima mittere cum liberis velle, mittitque. Decantatur carmen breve. Nuntium affert Pædagogus, placuisse reginæ dona, beneque esse, quæ ad liberos attineant, comparata omnia. Lamentari incipit Medea hæsitansque perpendere an natos interficiat, an non. Suadet nempe conditio eorum miseranda, qui matre destituti in inimicorum manus incidant; vetat autem materni amoris affectus indomitus. Pædagogum interea dimittit, filios autem apud se retinet. Advenit mox famulorum Jasonis quidam, qui cladis in domo regia structæ rumorem affert, interrogantique Medæ diffusius miserrimum regis filiæque ejus moriendi modum exponit. Quibus auditis, non amplius cunctandum putat illa, sed a scena abit, ad liberos interficiendos parata. Neque multo post interrumpitur a clamore liberorum morientium opemque et auxilium efflagitantium chorus. Citato accelerat gradu Jason, Medeam quærens, quo ei natos occidendi occasionem præcidat. Certior vero a choro factus, esse jam patratum facinus, vehementissimo dolore correptus portam, quam oclusam tenet illa, effringere studet. Hortatur illa intus, ut ab hocce conamine manum abstineat; si vero dicere quid velit, dicat libere. Currum sibi a Sole patre concessum prædicat, quò vim ejus subterfugere queat. Mutua demum eorum increpatione et altercatione finitur fabula.

Ea est œconomia hujusce tragædiæ, quæ ab omnibus, quos nobis patuit consulere, criticis inter præcipuas Euripidis fabulas refertur. Quidquid in ea vel consultius vel inconsultius a scriptore prolatum deprehenderimus, paucis ostendere conabimur.

Quod ad Medeam attinet, cum perhibuerint traditiones, fuisse eam magnæ mentis virginem, versutam, sævam facinorumque horrificentissimorum potentem, diligentissimam certe circumspectionem adhibere debuit, quicumque talem nobilitare characterem cothurnoque dignum sistere in animum induxerit. Periculum enim erat, ne vel in mythum peccaret scriptor, si placidiorem eam fingeret, vel detestandam omnino, si, quæ de ea memoriæ sint tradita, instantius sequeretur, minimeque tragicam depingeret personam. Inter has angustias media tamen patuit via, qua tutissime ad bonum duceretur finem susceptum opus. Ignoscitur nempe sceleris quantum evitari non potuit, damnatur vero culpa libere admissa; et quoniam naturæ affectibus necessitas, animo autem libertas inesse videatur, evenit, ut, quæ affectuum imperio committantur scelera, studium commiserationemque moveant, quæ vero consilii arbitrio patrentur, odium excitent et indignationem. Quæ cum ita sint, si cum dignitate tragœdiæ servaretur ingenium mythi, formandus esset character immanis, implacabilis, barbarus, verum enim vero flagrante odio, astutia consiliisque non frigans, nec, impellente ad facinus indole, salutis prospiciendi studio retardatus. Qua autem ratione in hanc imaginem peccaverit Euripides, instituta recensione videbimus. Medea, cum in scenam primo inducitur, conditionem, in quam projecta erat, destitutam paucis verbis attingit, multis communem mulierum miseriam explicat, sed nullis quidem vim exserit mentis eam, quæ vulgarem cogitandi agendique modum excederet et quæ facinorum, quorum instigata læsaque potens

esset, vel minimam suspicionem excitaret. Friget tota ejus oratio. In hac re duplici ratione inconsulte egit scriptor: virginem eum in modum dolore captam non finxit, ut in affectuum indomita veementia justam scelerum causam inveniremus, nec animi tam ardui effigiem in ea stitit, ut, quæ mox caperet consilia, veluti exspectata obvenirent. Hoc quidem judicium non eo labefactatur, quod virginum ignotarum causa, in quarum frequentia verba fecit, pudore capta iram coërcuisset, nam quæ paullo antea, uti refertur,

*κεῖται ἄσιτος, σῶμ' ὕφεϊσ' ἀλγηδόνι,  
τὸν πάντα συντήχουσα δακρύοις χρόνον,*

quæ a Jasone rejecta, quem unicum tutorem, fidum in peregrina terra unicum habuerat, omnia jam, quæ cara essent, perdiderat; quæ nullum nisi a se ipsa auxilium sperare, nihil nisi de se cogitare debuisset; quæ vindictæ horrendæ consilia in animo recondita jam agitabat; illa igitur tranquilla nec subito procedit, nec de rebus, quæ omnium intersunt, disserit, nec vagam morum convenientiam servat, nisi vel jacturam, quam fecerat, leviter perferre, vel crescentes animi impetus facile cohibere possit. Patefacit vero hoc loco, ut sæpe, Euripides ingenium, quod magni momenti res minorum gratia negligit, et quod genuinam affectuum explicationem non facile admittit, ubi sententias acutas orationemque argutiis succinctam expromere possit. Apposite se gerit Medea in colloquio cum Creonte, quod mox instituit. Nova accepta calamitas, exsilii pœna, studia omnium ei conciliat, et simplex ejus defensio querelæque sinceræ

misericordiam benevolentiamque in eam excitant. Amissæ patriæ desiderio cum exsul capitur,

*ὦ πατρίς, ὡς σοῦ χάριτα νῦν μνείαν ἔχω,*

vel cum liberorum saluti prospiciendæ intenta, unius saltem diei spatium expetit, quo refugium illis inveniret —

*μίαν με μείναι τήνδ' ἔασον ἡμέραν,  
καὶ ξυμπερᾶναι φροντίδ', ἣ φευξούμεθα,  
παισίν τ' ἀφορμὴν τοῖς ἐμοῖς, . . .  
τοῦ μοῦ γὰρ οὐ μοι φροντίς, εἰ φευξούμεθα,  
κείνους δὲ κλάω ξυμφορᾷ κεχρημένους,*

— magnam in animos vim exercet. Manet tamen per totam scenam suspicio, e minis quibusdam in antecedente scena prolatis, orta, celari verbis fraudem questibusque substructas esse insidias; quæ quidem suspicio maximam partem voluptatis tollit, quam alioquin perciperemus. Cum vero post abitum regis clementiam ejus tam facili negotio deceptam derideat, successuque fraudis prospero triumphans, diversas vindictæ capiendæ rationes lasciva jactet, indignationem manifesta malitia non minorem, quam inopinata ferocia stuporem erigit. Indigne eam tractaverat Creon, e Jasonis consortio abegerat, exsulem fecerat, age, vero quem precibus commotus ei concessit manendi locum, clementia concessit, et ea quidem decori ei tribuenda esset, non vero stultitiæ deridendæ, quam diludit Medea acerbissime his verbis:

ὁ δ' εἰς τοσοῦτον μωρίας ἀφίκετο  
ὥστ' ἐξὸν αὐτῷ τᾶμ' ἐλεῖν βουλευόμενα  
γῆς ἐκβαλόντι, τήνδ' ἀφῆκεν ἡμέραν  
μεῖναι μ', etc.

Quis tantam jam nequitiam personæ, cujus in caractere posita est vis et dignitas fabulæ hujus, æquo animo toleret? Attamen pravitas abjectior adhuc ei reservata est. Ad ulciscendas injurias acceptas procedere non vult, antequam suæ ipsa salutis consuluerit:

... μείνας' οὖν ἔτι σμικρὸν χρόνον,  
ἣν μὲν τις ἡμῖν πύργος ἀσφαλῆς φανῇ,  
δόλωφ μέτεμμι τόνδε καὶ σιγῇ φόνον·

Quod si vindictæ studium, quo flagrabat, justum haberetur, certe ad modum infortunii, in quod erat detrusa, et doloris, quem sentiret, justum fuit et excusabile. Quisnam vero fuit ejus in Jasonem amor et desiderium, quodnam tam irreparabile eo aversante damnum acceperat, quis tantus dolor eam invaserat, si incolumitas vitæque relictæ spretæque mulieri non tantum exoptabiles viderentur, sed etiam adeo caræ acceptæque, ut iis providendi gratia dulce vindictæ cupidinis explementum, dilata propositi executione, sperneret? Nec fortuna circumspectæ feminæ consiliis deest. Exoptatus admodum advenit Ægeus rex, qui petenti refugium tutelamque in sua aperire promittit civitate. Præter eam indoli Medæe injunctam nequitiam, quæ scenæ hujusce fingendæ causam dedit, in ipso hoc colloquio nil nisi astutia callidaque providentia cernitur. Nihil ingenua et bona fide

agitur. Jurejurando sanciendum erat foedus, quo inviolabile esset. Et ea quidem providentia opus omnino habuit Medea; nam quis eam tot hominum caede inquinatam, nisi sacra religionis vi obstrictus, recepturus esset. Sed impudentis abjectæque est, emolumenta hoc modo usurpata in usum suum conferre velle. Præterea, quod antea nullo modo jactare neglexerat Medea, ulciscendi propositum, nunc ne verbo quidem tangit. Quippe, si tetigisset, non consecuturam se quod efflagitabat auxilium, intellexit. Venimus jam ad partem illam, in qua cum Jasone de donis reginæ mittendis agit, ubi dissimulatio ad ultimum perducitur et fraudibus antea aggregatis cumulus quasi additur ingens. Ficta mentis in placidiora molimenta commutatione mentitaque affectuum blandiorum specie hoc tamen loco ut necessariis utitur, et quoniam eo usque jam ventum erat ut exsequeretur sævi propositi consilium, iis non adeo molestum animos in odium incitat. Hæc vero agendi ratio ne nimis in antecessum jam acute deliberata, studio arrepta et custodita putaretur, non providit scriptor. Et quidem fraus, veluti vestis, quo magis diuturna veterascit, eo sordidior squalet. Obvenit autem in ipso ejus argumentandi modo aperta abjectæ depravatæque indolis nota. Nihil pietatis jure tam sacrum est, quo non ad rem peragendam abutatur. Afferre lubet exordium orationis:

*Ἰᾶσον, αἰτοῦμαι σε τῶν εἰρημένων  
ξυνγνώμον' εἶναι, τάσδ' ἐμὰς ὀργὰς φέρειν  
εἰχός σ', ἐπεὶ νῦν πᾶλλ' ὑπέιργασται φίλα,*

vel hanc ad liberos admonitionem:



ὦ τέκνα, τέκνα, δεῦτε λείπετε στέγας  
ἐξέλθετ', ἀσπάσασθε καὶ προσείπατε  
πατέρα μεθ' ἡμῶν καὶ διαλλάχθηθ' ἅμα  
τῆς πρόσθεν ἑχθρας εἰς φίλους μητρὸς μέτα

Pietatem mentitam dolo vacillanti ita quasi adminiculum subungere, nonne nefandum est?

Sed characteris Medæ institutam expositionem interrumpamus, quoniam quæ restent, ejusdem indicia ad imaginem ejus, quam perfectissimam autumavimus, accommodata magis videantur. Ad Jasonem nos conferamus. Ut in persona ejus heroem, expeditionis Argonauticæ ducem, Herculis, Castoris, Pollucis et ceterorum sodalem fictum agnoscamus liceat, summo jure petimus. Inter ardua negotia vitam degerat, ardua spectaverat, vicerat, perfecerat. Quidquid in eo præter nobilitatis splendorem et animi magnitudinem invenerimus, scriptoris vitium est. A commisso, uxore relinquenda, delicto purgare eum non potuit, sin minus corrueret fundamentum tragœdiæ hujus; sed ea tamen non impediebatur lege observanda, quominus, nobilitando causas facinoris, personam agentem nobilitaret, et facinus patratum, dignitatem auctoris servando, minus invisum redderet. Nam criminis reus, quanta caussarum sorde inquinatur, tanta notatur infamia, magnitudinem vero culpæ magnitudo animi obtegit. His in antecessum disputatis, ad acta agendique consilia Jasonis perscrutanda properemus.

Ille quidem ab initio ad finem usque tragœdiæ ita se gerit, ut non tantum virtutis commendatione fere nulla, sed e contrario pravitatis opprobrio quam



maximo se notet. Hujusce judicii æquitas veritasque quo probetur, primum ejus cum Medea colloquium argumento jam inservire potest. Vituperio eam in-tempesto mox invadit, quod læsa queri esset ausa, quod vero ei intulerat malum, aut nihili facere videtur, servata mentis tranquillitate, aut allato verborum acumine uti promeritum defendere studet:

*σοὶ γὰρ παρὸν γῆν τήνδε καὶ δόμους ἔχειν,  
κούφως φερούσῃ χρεισσόνων βουλευµατα,  
λόγων ματαίων οὐνεχ' ἐκπεσεῖ χθονός.*

— — — — —  
*ὦ δ' εἰς τυράννους ἐστὶ σοι λελεγµένα,  
πᾶν χέρδος ἡγοῦ ζῆµιουµένη φυγῇ.*

Nonne hæc in miseram, ejus crimine labefacta-  
tam, adhibita severitas, et ea nutui potentium sub-  
jecta voluntas hominem injustitiæ, heroëm servilis  
animi culpa notat? Benevolentiam tamen jactat,  
ejusque indicium pecuniam offert, et hoc quidem  
emolumentum non ut debitum officium, sed ut ino-  
piæ subsidium, clementia concessum, offert. Nullo  
unquam loco Medea e contrario major videtur, quam  
hic. Et hac utrorumque comparatione eo humilior  
videtur Jason. Illa acerbissimis, quorum potens est  
spreti amoris indignatio, verbis eum aggreditur, nihil  
orationis ambiguitate agens; cedit argumentorum  
subtilitas furori, sed caussa, nullo etiamsi argutia-  
rum præsidio armata, propria vi victrix evadit. Dif-  
fuse ille, eloquenter et, quasi pro rostris res agatur,  
argute respondet; orationis vero facundia, quoniam  
persuasio ei deest, frustrata evanescit, et nil resi-  
duum est, nisi temerarium rei injustæ protegendæ

studium, quod, præsertim si fastu quodam et confidentia, ut hoc loco, exercetur, gravius quam ipsa culpa accusatum premit et condemnat. Sed ut exemplo probetur cum orationis argumentatio vituperanda, tum incredibilis illa Jasoni injuncta pravitas, hos quidem versus afferre lubet:

ἐπεὶ μετέστην δεῦρ' Ἰωλκίας χθονὸς,  
πολλὰς ἐφέλκων ξυμφορὰς ἀμυχάνους  
τί τοῦδ' ἂν εὖρημ' εὖρον εὐτυχέστερον,  
ἢ παῖδα γῆμαι βασιλέως, φυγὰς γεγώς;  
οὐχ, ἥ σὺ κνίξει, σὸν μὲν ἐχθαίρων λέχος,  
καινῆς δὲ νύμφης ἡμέρω πεπληγμένος  
οὐδ' εἰς ἄμιλλαν πολύτεχνον σπουδὴν ἔχων·  
ἄλλης γὰρ οἱ γεγῶτες, οὐδὲ μέμφομαι  
ἀλλ' ὥς, τὸ μὲν μέγιστον, οἰκοῖμεν καλῶς,  
καὶ μὴ σπανιζοίμεσθα, γιγνώσκων ὅτι  
πένητα φεύγει πᾶς τις ἐκποδῶν φίλος·

Inconsultius nihil est, quam Jasonem ita abjectum et animo fractum sistere. Non hic Argonauta fingitur, qui, per marium terrarumque ignotarum pericula jactatus, res adversas perferre, et molestias æquo animo propellere didicit, sed potius nauta, per æquora vitæ jactatus, pusillanimis quidam, qui, post superatas anxie tempestates, usu et timore vulgarem velorum retrahendorum prudentiam accepit, portum quærendo salutis suæ consulturus, etiamsi carissima capita naufraga et ope destituta a tergo relicturus sit. Si afferenda erat causa, qua commotus uxorem respuit Jason, nec lectorum, qui eam conjicerent, arbitrio tradenda, perspicere non possumus, cur eam elegerit scriptor, quæ omnem honorem characteri

detrahat, præsertim cum tam prompta videatur alia, quæ ejus et dignitatem et magnitudinem servaret. Duxerat in peregrina et barbara terra uxorem Jason, ubi juvenili flagrans ardore et insolitis inceptis periculisque subeundis incitatus, insolita et portentosa amabat et amplectebatur, et ubi, diuturna absentia moribus patriæ excultioribus desuetus, nihil in virgine, quod aversationem et horrorem excitaret, inveniebat; sed quid mirum, si in patriam redux ejusque polituræ denuo particeps, Colchidis lymphaticæ fastidio caperetur, amoremque a fera barbaraque femina in genuinam et civem transferret. Hoc agendo nil commisisset, quod ei dedecori esset, sed potius et heroëm sese ostendisset et Græcum. Cujus vero a scriptore admissi vitii duplex suspicari audemus fuisse consilium, alterum quod sollicitudini Medæe parceret Jason, alterum quod argumentandi subtilitatis, quam præcipue amare videtur, specimen reddere vellet Euripides, qui quidem hac in re excellere potuit, quoniam lis Jasonis, hoc modo tractata, speciem quandam benignitatis et justitiæ erga Medeam recipere potuit. Utrumque ineptum est et magna cum jactura observatum. Sed de persona hac ne luxuriosius disputemus, addidisse tantummodo lubet. Jasonem, ubi postea agit, vel non malum, vel bonum videri. Nusquam tamen altos veri heroïs sensus promendi et explicandi occasionem nanciscitur. Inter reliquas, quæ minoris momenti partes dramatis occupant, personas, Creon et Ægeus elucent. Digni ambo. Ille etiamsi severus, justus tamen et placabilis videtur, hic probitate et hospitalitate se commendat. Quos vero, quoniam procedunt semel tantum et nul-

lam ad argumentum fabulæ formandum exserunt vim, his dictis prætereamus.

Senecæ Medea et argumento constrictior et compositione simplicior est. Ipsa exordium facit Medea. A Jasone spreta, qui Creontis regis filiam uxorem mox ducet, exacerbata mente Deos superos inferosque ultores sceleris invocat, qui *conjugi novæ, socero et regię stirpi letum dent*. Semet ipsa ad nova facinora, *cælo pariter ac terris timenda*, exhortatur, confectas antea cædes in memoriam revocans. Hoc, ad finem perducta oratione, chorus mulierum Corinthiarum nuptiis Jasonis et Creusæ epithalamium præcinens, votis factis, pulcritudinem et laudes utriusque extollit et turbam ad jocos solvendos provocat. Audito Hymeneo, furit vehementius adhuc Medea, quam sedare frustra studet nutrix. Advenit Creon. Cui, gravi ira concitato Medeam fugere jubenti regnaque sua metu liberare, hæc crudelitatem et iniquitatem objicit, magna et egregia sua in Græcorum duces merita exponens, quorum quod retulerat præmium unicum, Jasonem, iniquo modo sibi ereptum repetit. Urbe si pellatur, ut remotus in regnis ejus locus sibi tamen concedatur, rogat. Creon questibus ejus surdas præbet aures. Instanter fugam urget, adjuncta gravi increpatione. Medea vero, cum accusando et defendendo effici nil videtur, supplex illud extremum precatur, ut natis insontibus parcatur et ut brevis sibi detur mora, dum extrema illis infigat oscula mater. Promittit Creon, se liberos paterno excepturum esse sinu et parando exsilio unum diem dat, quamvis repugnare precibus videatur timor, ne dolum strueret Medea. Succedit chorus, qui, in auda-

ciam navigantium invectus, auream patrum laudibus extollit simplicitatem, quorum quisque sua piger littora tangens patrio in arvo consenuit. Primos demum nautas dignum audacia reportasse præmium canit, pericula, ærumnas et maximam omnium calamitatum, Medeam. Apparet iterum nutrix, quæ Medeam e domo properantem incassum alloquitur et hortatur. Quidquid agat illa, insano furore incitata, a nutrice, procul motus ejus observante, exponitur et describitur. Mox vero advenit Medea, adeo in vindictæ capiundæ molimine occupata, ut nutricem animadvertere non videatur. Secum ipsa colloquium instituit. Segnis non ibit dies, tanto petitus ambitu, tanto datus. Sternet et evertet omnia. Quæ ad delictum Jasonis minuendum valeant argumenta affert et refellit. Gravissime peccavit ille, pœnas luet. Faciet unus dies quod nullus unquam taceat. Compellanti denuo nutrici aures tandem præbet, roganti vero morem gerere nullo modo vult. Accedit Medæ placandæ intentus Jason. Precibus iratam adgredi constituit. Nullum vero precibus locum dat Medea, quæ eum, simulatque viderit, querendo et increpando mox invadit vehementissime. Quo fugiat exsul ab eo facta, quærit, cum omnes, quas ei aperuerit vias, sibi clausurit. Saluti ejus quo prospiceret, scelera admisisse, quæcumque patraverit. Ei omnia impendisse, patriam, fratrem, patrem, pudorem. Fugienti sibi, ut sua reddantur, efflagitat. Ferventem ejus iram Jason, quo possit modo, sedare studet. Ut fugiat, necessitatem urgere, ne suum et conjugem et liberos in exitium trahat. Instare Creontem et Acastum. Bellis, quæ ingruant, geminis, qua

tandem ratione resistere? Medea vero hujusce periculi timore minime fracta, ut superatis antea malis, semet his quoque imminentibus remedia inventuram esse autumat, et Jasonem, ut secum fugiat, monet. Qui cum nil verbis effici intelligat, longa colloquia, ne suspecta essent, amputare eam jubet. Tunc autem illa, ultimo quasi rerum desperatarum solamine frustrata, Jovem ultorem invocat, cujus fulmen, cui-cumque amborum fuerit immissum, sontem perculsurum esse profitetur. Jasoni, subsidiorum copiam ei nihilominus offerenti, respondit: »contemnere animum regias opes». Liberos tamen fugæ comites habere ut sibi liceat, petit. Qua rogatione cum animum mariti vehementer commotum videt, quippe qui spiritu se citius, membris luceque, quam iis, carere velle affirmet, tacitis verbis sibi congratulata, quod jam vulneri locum invenerit, orationem mox flectit et vi-ces placidæ placatæque gerens enixe orat, ut suprema loquendi mandata potestas sibi tamen concedatur, atque ut, quæcunque effuderit dolor graviora verba, hæc iræ data obliterentur. Mutatam uxoris voluntatem ex animo collaudans abit Jason; illa autem semet ipsa exhortata, advocataque in auxilium nutrice, perniciose mittendi reginæ dona consilium capit. Canit demum chorus rejectæ uxori quot spreto amore dolores, quidque possit femina furens; et cum ceteri Argonautæ, quorum fata ultima enumerantur, pœnas dederint violenti maris, Jasoni ut bene succedat fortuna, præcatur. Succedit nutrix et, quod agat paretque Medea, longo sermone narrat. Exponitur nempe, qua ratione illa, simul atque penetrale funestum attigerit, omnes effundat opes et, quæ diu

jam ipsa timuerit, promat, omnemque malorum explicet turbam, dein vero pestes, venena infaustaque omnia, quæ cælum et terra pariant foveantque, diversis locis diversa monstra magicis vocet cantibus, quæ in immane, quod in consiliis habeat, molimentum vim exserant. Apparet dein ipsa Medea, quæ incantationum, quas descripserat nutrix, specimen, diris carminibus adhibitis, horrendum dat et deinde, conceptis sacris, filios advocat, qui illita veneno dona Creusæ afferrent. Chorus brevi timorem cantu exprimit, Medeamque exsecratur nefanda meditantem. Mox accelerat gradum nuncius, qui ruinam domo regiæ illatam commemorat. Qua clade nondum expiata Medea, novum vindictæ exigendæ modum quærit et, deficiente quasi alio pœnæ genere, ut liberi pro paternis sceleribus pœnas dent, constituit. Vincente vero propemodum pietate, exsilii fugæque suspicione, quibus filiis orbaretur, denuo commovetur ad propositum exsequendum. Et instigante ad facinus patrandum fratris umbra, quam dispersis advenire membris videt, et appropinquantibus, qui exitium ei inferrent, armatis, tectum ascendit liberosque in conspectu Jasonis, misericordiam ejus frustra implorantis, furiosa occidit.

Ad materiam, ordinem compositionemque hujusce fabulæ attendentes animum, facili intelligimus negotio, esse in ea scribenda secutum vestigia Euripidis Senecam, eo vero successu, ut multos, in quos inciderit Græcus, errores evitaverit ille, subjecta accuratiori fabula utraque examini, invenimus. Id sive casu evenit, sive, quod suspicari lubet, consilio, æque gratum laudabileque legenti obvenit. Quæ vero pro-



pria culpa admiserit nova peccata Seneca, ne eadem laude ornata probataque putentur, petimus et rogamus. Nam et ea, nec numero pauca nec momento exigua, occasione data perstringemus. Characterem Medeæ, qualis a Seneca fingitur, quoniam hunc antea secuti sumus ordinem, primo ad disquisitionem vocamus. Quibus personæ Medeæ optime consuluerit injunctis proprietatibus scriptor, tres fere hæ sunt: affectuum indomabile imperium, sinceritas astutia potentior et magicarum artium cognitio et tractatio, quibus quidem partim nobilitantur consilia, partim facinora expiantur. Nam eo, quod Medea Euripidis sui semper potens esse videtur, accidit, ut, quidquid vel paret vel patret mali, id maligni animi tribuatur molimini; cum e contrario Medea Senecæ, invicti semper furoris indicia præ se ferens, quodcumque admiserit scelus, ferventis potius iræ fortuito impulsu, quam inveterata et innutrita pravæ indolis malitia perducta et coacta, concepisse vel egisse putetur. Vehementissimis prima jam scena verbis Deos ultores scelerum invocat et ita infortunatam penitusque desperatam agit, ut non leve quoddam, sed gravissimum accepisse vulnus videatur.

Adeste, adeste! Sceleris ultrices deæ!

— — — conjugii letum novæ,

Letumque socero et regiæ stirpi date!

Mihi\* pejus aliquid quod precer sponso malum:

---

\* Farnabi et quidem vulgarem lectionem secutus sum. Cel. Bothe, In pejus aliquid, legit, haud considerate, ut mihi videtur. Id Medea exprimere vult: est mihi, novi, obvenit mihi pejus aliquid etc. Ea legendi ratione exprimitur antitheton, quod ar-



Vivat, per urbes erret ignotas egens,

— — — — —  
Me conjugem optet etc.

Quam ab initio fabulæ ceperat affectus speciem, eam ad finem usque servat, animum ad personarum rerumve circumstantium voluntatem et nutum nusquam fere conformans. Levis, ut ipsa nutrici ad placidiora eam molimina exhortanti dicit, levis est dolor, qui capere consilium potest; magna non latitant mala: lubet ire contra.

Hæc ipsa, nullis interrupta discriminibus, doloris et indignationis professio insigni modo et Medeam condecorat et fabulam vi veritateque ornat. Antequam vero hanc materiam ulterius persequi instituat, rem commemorasse lubet, quæ ab Euripide plane est neglecta, a Seneca vero subtilissime observata. Medea nempe Senecæ, etiamsi crudelissime a Jasone lacessita, placidioribus tamen in eum affectibus commoveri videtur, et in ipsa furoris vehementia amat:

»Quid tamen Jason potuit, alieni arbitri  
Jurisque factus? — — — — —

— — — — —  
— — — — — Si potest, vivat meus,  
Ut fuit, Jason; sin minus, vivat tamen  
Memorque nostri muneri parcat meo.

Culpa est Creontis tota. — — — — —

— — — — —  
— — — — — Petatur solus hic.»

---

gumento inesse aperte videtur. Morte puniantur ceteri, est vero pejus, quod sponso precatur malum, Medea: Vivat, per urbes erret. Lectio scribendi rationi Senecæ tota quanta conformata.

His, post auditum hymenæum, quo vehementissimo percussa dolore videbatur, versibus criminum perfido sponso objectorum tenorem interrumpit. Qua quidem animi inter amorem odiumque fluctuatione mirum in modum gratior nobiliorque sese commendat Medea. Amorem enim esse sub odio ejus reconditum, manet per totam fabulam suspicio, quo quidem, melioribus auspiciis, felix ipsa Jasonem felicem reddere potuisset, qui vero, aversante eo, iram concipit devastantem, quemadmodum pratum floribus consitum deliciæ radiante sole omnium, deficiente eo, nebulas frigidas mortiferasque gignit et emittit. His adjiciamus ea Medeæ verba, in colloquio ejus cum Jasone obvenientia, quæ tam insignia placabilis amantissimique animi indicia sunt, ut non sine indignatione spreta ea videamus. Exhortanti nempe eam Jasoni, ut reges instantes fugiat, potentiæ quasi sibi conscia, quam subministrat amor, respondit:

Est et his (regibus puta) major metus,  
Medea. Nos configere certemus; sine,  
Sit pretium Jason \*. — — — —

et mox aliam quasi Jasonem sibi reservandi viam inveniens, Nolo, inquit illa,

— — — Nolo ut in socerum manus  
Armes; nec ut te cæde cognata inquires,  
Medea cogit: innocens mecum fuge.

---

\* Bothii lectio. Locus ceterum corruptissimus. Alii: neu confige, vel: nos configere certamen sine, habent. Aliam Bothe proponit hanc: nosne aufugere! quæ ei admodum placere videtur. Aliam proponamus liceat, quæ simplicissima et omnino plana est: nos non fugere certamen sinet, si pretium Jason.

Quod si, rejectis conditionibus pacis et reconciliationis, furit, cum tanti ei fuerit pretii Jason, non condemnanda, sed potius miseranda videtur; et cum tam facili expiata negotio criminibus vacare potuisset, quantum neglecta mali commiserit, tantum fortunæ vitium est. Alia omnino Medæ Euripidis ratio est, quæ, odio tantummodo ducta, nil nisi vindictam spirare videtur.

Omissum vero orationis ordinem repetentes, ea, quæ de candida Medæ sinceritate disputavimus, exemplis probare properamus. Cui consilio nil accommodatius est, quam colloquium ejus cum Creonte commemorare, quod tot tantisque abundat leporibus, tanta arte compositum est, ut totum quantum descriptum et in medium prolatum lectoribus haud quidem exiguum daret voluptatem. Medea Euripidis coram Creonte supplex fractaque stat, quod eo magis displicet, quo sunt notiora quæ in animo volvat; Senecæ Medea e contrario ita se gerit, ita causam dicit, ut, a potentiori imperio etiamsi oppressa, dignitate, animo, virtute superior longe esse videatur. Amissis omnibus, regno, patria, sponso, regia adhuc mens servata superest, cujus ope aucta, non mulier debilis rejectaque sed regina nobilis ducitur. Egregiam causam egregie defendit, injustitiæ culpam hosti potenti ingerere non veretur. Regem accusando premit et victrix eo usque impellit, ut nil nisi, omissa æquitate, auctoritatis jure niti reliquum habeat. Et præterea, quanta se animi magnitudine in querendo, quanta in accusando verborum sobrietate commendat! Sed his jam dictis testimonia exemplorum adjungamus. Cum, post minas increpa-

tionemque gravibus verbis in Medeam emissas, Creon ei causam dicendi veniam tandem concedit, hæc se suaque tueri perpulchra oratione conatur, cujus momenta quædam hæc adferantur:

Difficile (Creon) quam sit animum ab ira flectere  
Jam concitatum; quamque regale hoc putet,  
Sceptris superbas quisquis admovit manus,  
Quâ cœpit, ire; regiâ didici mea.  
Quamvis enim sim clade miseranda obruta,  
Expulsa, supplex, sola, deserta, undique  
Afflicta: quondam nobili fulsi patre,  
Avoque clarum Sole deduxi genus.

— — — — —  
— — — Petebant tunc meos thalamos proci,  
Qui nunc petuntur. Rapida fortuna ac levis  
Præcepsque regno eripuit, exsilio dedit.

— — — Solum hoc Colchico regno extuli  
Decus illud ingens, gloriæ florem inclitum,  
Præsidia Achivæ gentis et prolem Deum,  
Servasse memet. Munus est Orpheus meum,  
Qui saxa cantu mulcet et silvas trahit;  
Geminique munus Castor et Pollux meum.  
Satique Borea. — — — — —

— — — Nam ducum taceo ducem,  
Pro quo nihil debetur; hunc nulli imputo:  
Vobis revexi ceteros, unum mihi.

— — — — —  
Quodcunque culpa præmium ex omni tuli,  
Hoc est penes te. Si placet: damna ream;  
Sed redde crimen.

Et cum Creon deinceps, nullo precum argumentorumque Medæ respectu habito, eam instanter propellere pergit, quam sincere vereque indignationem, ab injuria accepta resultantem, exprimit illa, hæc dicens:

Profugere cogis? Redde fugienti ratem,  
Vel redde comitem! Fugere cur solam jubes?  
Non sola veni. Bella si metuis pati:  
Utrumque regno pelle. Cur sontes duos  
Distinguis? Illi Pelia, non nobis jacet.  
Fugam, rapinas addice, desertum patrem,  
Lacerumque fratrem, quidquid etiamnum novus  
Docet maritus conjuges\*: non est meum.  
Toties nocens sum facta, sed nunquam mihi.

Cum demum nec precum intercessione se quidquam proficere, nec rei æquitate animum regis flectere posse, intelligit, fraudi tandem locum dat et potentium iniqua consilia dolo circumvenire non vetetur. Cujus moliminis culpam etiamsi communem cum Medea Euripidis trahat, eam tamen nobilitate antecedit, eo, quod violata jura defendere ausa, regi, qua in eum voluntate duceretur, jamjam patefecerit, ut sibi cavere potuisset ille. Præterea cum Medea Euripidis post abitum regis credulitatem ejus deridet, hæc e contrario præsentī Creonti verba dat,

---

\* Lectio Bothii. Farnabius »quidquid etiamnum novas docet maritus conjuges«, legit. Quarum neutri lectionum assentire vellem. Qua ratione id Medea sibi imputaret, quod doceat Jason Creusam? Nullum dubium est, quin ad verum propius accederes sensum scriptoris legendo: Quidquid etiamnum *novi* doceat maritus *conjugem*.

quæ, licet atrocius quoddam significare videantur consilium, nihilominus neglecta parum circumspectum eum arguunt. Precibus namque commotus, cum spatium unius diei, quo remanere liceret, ei tandem concessisset, »nimis est», inquit illa, »recidas aliquid ex isto licet, et ipsa propero.» In scena ea, ubi cum Jasone agit, suavissimus, ut jam diximus, nobis occurrit amor ejus, qui, solutis vinculis, Jasonem adhuc unicum petere videtur, etiamsi fractus rejectusque, spe adhuc viget, et omnium, quas perpessus erat, injuriarum quasi oblitus, ultimum ingrati mariti recuperandi periculum facit. Innocens et ipsa adhuc, Jasoni cuncta, quæ illis cara fuerant, restituendi locum concedit. Ab eo fortuna integritasque conjugis pendere videtur. Servari potest adhuc, nullis contaminata sceleribus in Jasonem commissis. In eum itaque, quod precibus supplicis refragetur, quod nil tam ardenti amoris rependere velit, quod causam malorum, cum potuerit, non removerit, facinorum culpa facile omnis redundat. Medea vero, cum naufrago auxilium frustra imploranti similis, manus supplices ei porrigit, qui servare eam solus possit, ope autem destituta, scelerum tandem æstu absorbetur, persona vere tragica est. Quæcumque conceptura sit molimina, quæcumque facinora commissura, iis non tam odium, quam commiserationem commovet, quoniam necessitate coacta, repugnante ad ultimum voluntate, sceleribus sese dederit. Scriptor autem, quemadmodum consulte omnino, Medeam, quamdiu spes restabat ulla, placabilem et pro servanda pietate certantem finxit; sic ingeniosissime prospexit, ut maturam desperationem,

maturum semet ulciscendi consilium comitaretur. Sic enim, quominus vindictam caperet Medea, non opportunæ, qua procederet, viæ inopia, sed potius ejus vitandæ studio retenta impeditaque fuisse videtur. Jasonem nunc simulata mentis mutatione fallit, nunc cladem filiis inferendam significat, nunc dona reginæ mittenda apparat.

Eo usque itaque jam redacta est Medea, ut manus sceleri atrocissimo exsequendo jamjam sit admodum. Hoc rursus apparet loco ingeniosa scriptoris ars. Bene enim, ne in nudo facinore fœditatem tantum observemus, prospicit eo, quod scelus adeo diræ vestitu religionis velat, omnibusque magicis arcanis stipatum ante oculos sistit, ut nil, nisi quod horrorem incutiat, contemplari supersit. Ipse etiam character Medæ hac arte verior evidentiorque evadit, quoniam insolita et divina prorsus, illa vis, quæ ei artissime competit, eo cum dæmonibus commercio explicatur. Præterea non amplius sui potens, sed insano concitata furore, inter manes horrendaque cœli pariter ac terræ monstra invocata immane scelus parare et componere videtur; ita ut dubius hæsitet spectator, quo potissimum eam affectu amplecti conveniat, utrum ob consilii atrocitatem odio, an ob infortunii magnitudinem commiseratione, vel propter vastitatem animi admiratione. Sic etiam in occidentis liberis, quia supernaturali quodam impulsu, fratris umbra apparente, et præterea hostium, qui eam liberis spoliarent, instantium adventu commota agitataque, cædem perficere videtur, minorem, quam Euripidis Medea, quæ filios, antequam ad ultimum redacta sit discrimen, trucidat, culpam a scelere trahit.

Sed non tantum Medæ characterem, verum etiam Jasonis nobiliorem finxit Seneca. Bis in scenam procedens ille, utraque vice nil, quod famam suam minueret, committit. Immo et crimini, quod repudianda patrauerat Medea, justam adeo subungere causam novit, ut ab ipsa culpa pietatis magnique animi commendatio abesse haudquaquam videatur. Non enim malis fessus ipse, quo tranquilla commoda vitæ sibi arripere posset, uxorem spreverat et rejecerat, nec timore impulsus affinitatem regis, qui refugium ei, instantibus hostibus, aperiret, petiverat, sed intimo filios amore paternaque cura prosequens, ne ii cum parentibus clade obruerentur, quod nec justum putaverat nec gratum, in uxorem commiserat. Ut et dicit ipse:

— — — Si vellem fidem

Præstare meritis conjugis: leto fuit

Caput offerendum; si mori nolim: fide

Misero carendum est. Non timor vicit virum,

Sed trepida pietas: quippe sequeretur necem

Proles parentum. — — — — —

— — — — —

Gnati patrem vicere.

Præterea non insolentia et fastu uxorem adgreditur, ejus tantum, non suam respiciens culpam, sed mitis placidusque eam placare studet:

Constituit animus precibus iratam adgredi.

Qua quidem indulgentia erga uxorem miseram observata, eo sese magis commendat Jason, quo propius ad ingenium herois accedit sua sibi non obte-



gere vel exornare peccata, sed aliorum delictis ignoscere et ante omnia erga infortunatos facilem sese et placabilem præbere. Servatur equidem in tenore dialogi hujusce non æque semper laudabili successu character Jasonis, sed maculis admissis, quoniam superet longe candor, non tamen deformis evadit. In exemplum afferre lubet hos e colloquio ejus cum uxore versus:

Ex opibus illis — — — — —  
— — — — — nil exul tuli

Nisi fratris artus; hos quoque impendi tibi.  
Tibi patria cessit, tibi pater, frater, pudor;  
Hac dote nupsi. Redde fugienti sua.

*Jas*: Perimere cum te vellet infestus Creon,  
Lacrimis meis evictus, exilium dedit.

*Med*: Pœnam putabam; munus, ut video, est fuga.

*Jas*: Dum licet abire, profuge, teque hinc eripe:  
Gravis ira regum est semper. *Med*: Hoc suades mihi?  
Præstas Creusæ: pellicem invisam amoves.

*Jas*: Medea amores obicit? *Med*: Et cædem et dolos.

*Jas*: Objicere crimen quod potes tandem mihi?

*Med*: Quodcunque feci. *Jas*: Restat hoc unum insuper,  
Tuis ut etiam sceleribus fiam nocens.

Facile hic quisque Jasonem a dignitatis fastigio prolapsus arguet, sed æque facile intelliget perspicietque, a scriptore omnem vim diligentiamque in responsa Medea acuenda esse collatam, consultoque, ne frustrata caderent ea, præsidio omni virtutis atque veritatis denudata, ex ore Jasonis, argumenta esse educta. Mox vero, finita altercatione, nobilior eminet Jason. Vitio ei vertat quis quod, ut Jason

Euripidis, reges instantes extimescere plusque nimio iræ eorum tribuere videatur; timore autem, quoniam liberorum tantum spectare salutem putetur, minime dehonestatur. Opes, solamen fugæ, absque fastu et insolentia paucis uxori offert verbis, et ei, liberos comites petenti, insigni amoris affectu commotus, notanda hæc verba dat:

Parere precibus cupere me, fateor, tuis;  
Pietas vetat: namque istud ut possim pati,  
Non ipse memet cogat et rex et socer.  
Hæc causa vitæ est, hoc perusti pectoris  
Curis levamen.

Quem ad modum insignis illa valeat pietas ad expiandum protegendumque quidcumque in uxorem injuriosius egerit, quisque facile perspicit. Ne vero prolixè de persona hacce disputemus, vetat circumscripta libelli hujusce ratio, præsertim cum, quæ ulterius institueretur disquisitio minoris momenti res complecteretur. Præter Medeam et Jasonem neminem, nisi Creontem regem, e fabula Euripidis acquisivit et admisit, et de eo valeat, quod supra dictum est in idem argumentum. Ægeum regem consultissime exclusit nec concessit pædagogum locum.

Absoluta qualitercumque speciali characterum expositione et disquisitione, de generali, in utriusque fabula, argumenti ordine et compositione pauca disputabimus. Idem quamvis poëtæ hi argumentum tractent, temporis tamen momentum non idem rei agendæ elegerunt. Fabula scilicet Euripidis initium capit, cum jam, pacto fœdere, Jason Creontis duxerat filiam uxorem; Seneca vero in ipsum diem fe-

stum, quo celebrantur solemnia nuptialia, eventum dramatis collocavit. Quorum quodnam consiliorum subtilitate alteri præmineat, dijudicatu facile est; sed non æque facili negotio censentur et aestimantur emolumenta, quæ Seneca insigni hac arte fabulæ adjunxit, quibus tamen præcipue annumeramus vivi-diorem inde oriundum rerum descriptorum colorem, doloris Medææ, recenti vulnere accepto, causam exploratiorem et, ante omnia, faustam ex hac parte diem festum celebrantium licentiam, ex altera vero indomabilem sprete amoris dolorem, quibus sibimet invicem oppositis, nil ad commovendum animos excogitari aptius potuisset. Gaudet certe composito ingeniose exordio fabula etiam Euripidis, describuntur apposite infortunium luctusque Medææ; sed in fabula Senecæ ante oculos ponuntur et eo perspicaciora evadunt.

De Ægeio rege, quem in scenam induxit Euripides, quamvis jam antea disputaverimus, tamen huicce argumento quædam addere supervacaneum non putetur. Nam præterquam quod fabulam persona hacce inconsiderate oneraverit magnumque per eum dignitati Medææ detrimentum intulerit, ipsum adventum ejus nullo modo præparavit, sed, quasi ex machina deum, eum in medium protulit. Nil præterea gravitati tragædiæ magis repugnat, quam fortunæ levitas. Ea verum primaria tragædiæ lex est, ut potentia causæ, sive in caractere personæ cujusdam posita sit, sive in imperio fati, effectuum necessitate celebretur et extollatur; detrahitur vero de magnitudine causæ tantum, quantum nutui fortunæ adjicitur. Quod si non advenisset Ægeus rex,

Medea forte nec cladem hostibus inferre, nec liberos occidere ausa esset; omnis itaque necessitatis species a factis ejus abest, et ab eorum causa omnis vis.

Prolixa ea narratio, qua nuncius in fabula Euripidis moriendi modum nefandum regis et filiæ ejus exponit, a Seneca omissa est, et quidem non sine causa. Inveniuntur talis argumenti descriptiones etiam in tragædiis Sophoclis, sed meliore consilio illæ adhibitæ. Sic in Trachiniis Sophoclis Hyllos, quæ passus est Hercules pater ejus, induta tunica, quam Nessi cruore illitam ei dono miserat Dejanira uxor, eidem nuntiat; sic in Electra pædagogus moriendi modum Orestis extense describit. Alter autem eorum animum matris ob malefactum, quod putavit consilio commissum, tristi infortunii descriptione lacerare atque ita punire voluit; alter, quo commentitia Orestis mors a Clytemnestra eo certius crederetur, accuratam ludorum Delphis celebratorum, in quibus periisse dicit eum, descriptionem fingit. Eam vero narrationem Medea Euripidis, quo satiet audiendo vindictæ cupidinem, postulat.

Ad interficiendos liberos necessitate non plane evidenti impelli videtur, qua re evenit, ut scelus per se atrocissimum eo magis offendat, quo evitatu facilius putetur. Patente namque refugio, quod assecuturam se sperabat ipsa, cur non liberos secum auferre conabatur? Nullus adhuc instabat hostis, nec Jason adhuc advenerat, cum liberos jam occidisset. — Fabulæ Senecæ vitio verti potest, quod actio in ea uno tenore ad finem non tendat, sed interdum retardata stet. Ita in prima actus secundi

scena eodem adhuc, atque in primo actu, loco res versatur, nec procedere pergit, antequam advenerit Creon, novum pronuntians infortunium, exsiliî pœnam. Sic etiam in quarto actu nil nisi de incantationibus agitur. Qua culpa tædium fere movet scriptor; adest vero et alia, qua indignationem excitat. Nescio, qua mente ductus Medeam loquentem graviora, quam exsequentem finxerit, nisi forte id spectaverit, ut, quæ ab animo ejus abfuit, immanitatem, quo tamen vera esse videretur Medea, ore suppeditaret. Commissa antea delicta sæpe commemorat et quidem sibi de iis congratulans. Cujus rei plura afferre exempla possumus, quorum hoc forte atrocissimum, quod in actu quinto obvenit:

— — — Quid manus poterant rudes  
Audere magnum? quid puellaris furor?  
Medea nunc sum; crevit ingenium malis.  
Juvat, juvat rapuisse fraternum caput;  
Artus juvat secuisse, et arcano patrem  
Spoliasse sacro; juvat in exitium senis  
Armasse natas.

Eam itaque differentiam inter Medeam Senecæ et Euripidis animadvertimus, quod animo hæc, illa verbis pravitatem indicet. Huc referri licet, quæ de duritie et asperitate Senecæ supra diximus, nam præsertim in fabula hacce apparent. Nil demum in tota tragœdia magis vituperatum est, quam perfecta liberorum in ipsa scena cædes. Non vero adeo in scena patratur facinus, ut ante oculos spectatorum fiat necesse; quippe quod antea tectum ascenderit Medea. Sed quam ascendendi indicat causam, *non*

*esse in occulto perdendam virtutem, populo manum esse approbandam*, ea vehementissime offendit. Quod ad ipsum facinus attinet, evidentius a rebus circumstantibus hic quam apud Euripidem commotum est. Multa præterea in hac fabula sunt, quæ veritatis specie careant, multa, quæ turgida putentur et affectata, qualia hæc:

— — — Quod scelus miseri luent?

Scelus est Jason genitor, et majus scelus

Medea mater. — Occidant! non sunt mei.

Pereant? Mei sunt; crimine et culpa carent.

Sæpenumero etiam in mores ritusque Græcorum peccavit Seneca; sic e. g. in choro primo, qui Fescenninum ut festa dicat convicia exhortetur etc. Sed ad compositionem tragædiæ hujus in universum attendentes, ei juxta fabulam Euripidis locum concedere haud dubitamus.

---

# Specimen academicum, observationes quasdam circa chorum tragicum continens.

(MDCCCXXXIII.)

## §. 1. *De origine et incremento poëseos.*

Tri a notissima sunt genera poëseos: epicum dico, lyricum et dramaticum. Neque, quod illorum cuidam affine non sit, genus aliud poëseos est vel esse potest. Poësis vero ipsa (quamvis infinita definiri non possint), si vocatur *æterni entis ad modum naturæ fida concinensque celebratio*, nec omni caret distinctione, nec tam arcte concluditur, ut summa ejus vis circumscriptione pressa et ambesa pereat. *Ad modum naturæ* dico, quod poësis fingendo eandem legem repræsentare debet, quam natura vivendo patefacit. Celebrationem autem non nudam cogito, nec a rerum materia prolatarum vel solutam vel extortam, ut per se aliqua esset, sed potius ipsis rebus earumque concentu vigentem. Ut enim natura rerum in Deo vivit, ita in religione, Dei imagine, poësis, imago naturæ, vivit, nec cohærens, nec dissolubilis \*.

---

\* Omnis poëseos jucunditas et necessitas e libertatis studio, cuique insito, oritur. Poësis, ut religio, universalitate gaudet, quam individua pressi natura ceu asyllum suavissimumque refugium petimus.

Itaque omnis poësis celebratio est, et quidem ad naturæ modum religiosa. Diversa autem poëseos genera diversa tantum ejusdem ideæ, semet exserentis, stadia significant, haud secus ac infantia, adolescentia et virilis ætas varia tantum in eodem homine evolutionis sunt momenta. Comparisonem latius extendamus, ut rei, si non probatio, at tamen explicatio efficiatur.

Bina illa momenta, individuum et universale, quibus entis cujusque natura continetur, in infante conjuncta adeo videntur, ut eorum nec differentia nec reconciliatio ullo modo manifestetur. Quamobrem innocentia infanti tribuitur propria. Quæ quidem ut per se quies est et prorsus nullius momenti, ita vis apparet, si ut subjecti viventis manifestatio consideratur. Sic epica poësis omnem inter individuum et universale differentiam tollit et a quaque duplicitationis significatione abest. Ex ea nec repugnantiae nec reconciliationis notio hauriri potest ulla, sed naturæ tantum agentis expositio est et in objecti vita vivit tota. Ut vero infans sibi ipse harmonia est, ita nil nisi harmoniam in rebus objectis videt. Itaque, eo iudice, quod ad internum cum universali quadam lege concentum, res a re non differt. Omnem vero differentiam in diversa diversarum rerum agendi vi et ratione positam observat. Sic et epica poësis. In Iliade et Odyssea dii ab hominibus non nisi vi, immortalitate et potentia majori discrepant. Nullum in toto Homero reflexionis vestigium est, finitum ab infinito, deum ab homine separantis et separatos reconciliare quærentis. Itaque nec extra terram viventes finguntur dii,



nec immediatum cum hominibus commercium fugientes. Si attributum additur cuidam, sive deo sive homini, externa semper et visibilis spectatur personæ conditio, et præter mortem humani nil a diis alienum putatur\*. Ex consummatissima omnium rerum, quæ proferuntur, integritate, cui quod sit contrarium ultro quasi respuitur, placidissima oritur pax illa, quam in genuinis epicæ poëseos monumentis non possumus non studio et amore amplecti. Sua quisque natura gaudens floret vigetque, et in summa agendi contentione sibi ipse semper satis est. Ut paucis defungar: *epica poësis naturæ agentis celebratio est, e sincerissimo plenissimoque unitatis contuitu profecta*. Ad quam epicæ poëseos imaginem quadrant omnino quæ celeberrimus Solger de hac materia disputavit in præfatione, quam tragædiis Sophoclis, Germanice redditis, concinnavit\*\*.

In adolescente duplicitatis notionem progenitam jam et repræsentatam videmus. Sibi ipse non suf-

\* Exemplis hujus argumenti Homerus abundat: ὑψιβρεμέτης, αἰγίοχος vocatur Zeus. Sic λευκώλενος Ἥρη, βοῶπις πότνια Ἥρη, χρυσόθρονος Ἥρη, φιλομειδής Ἀφροδίτη, Ἡφαιστος ἀμφιγυῖς, ὄβριμος Ἄρης, Ἐκδεργος Ἀπόλλων, et quæ alia dii adduntur epitheta, externam semper vel vim vel potentiam vel formam spectant, non secus ac quæ hominibus adjiciuntur: πόδας ὠχὺς Ἀχιλλεύς, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων etc.

\*\* Die epische Poesie fasst rein den Gegenstand auf, ahmt nach, stellt dar, erzählt. Homer bildet eine vollständige, in sich abgeschlossene und sich selbst genügende Welt einzelner, vollkommener Wesen, etc. — Wenn die epische Poesie von der Einheit des Urbildes und Abbildes ausging, so nimmt die lyrische den entgegengesetzten Weg und beruht auf der Verschiedenheit des Ideals und des Einzelnen. (Soph. Tragöd. übers. v. Solger. Vorrede pag. IX et XI.)

ficit adolescens, et quasi extra se universali cuidam inserviens ideæ, ex ea sibi quærit complementum. Quippe universale illud, a quo divulgum se sentit, nudum totumque fingere et sibi vindicare nequit. Itaque in idearum, quibus repræsentatur universale, cultu acquiescit. Ideæ vero non sunt nisi luminis æterni, ingenio humano ceu prismatico excepti et in diversos colores abeuntis diversæ species. Quarum hanc vel illam, ut sit cuique proxima et accommodatissima, ita sibi quisque colendam eligit. Sic gloriæ cupidine flagrat alter, alter amoris dulcedine perfunditur, et quotquot a finito et individuo ad infinitum et universale ducant viæ, tot sunt, qui iis ad libertatem progredi studeant. Adolescentis imaginem adumbrans, lyricam poësin depingo. Duplicitatem postulat lyra, eaque duplicitatis significatione ab epica poësi differt; neque tamen ita differt, ut ab unitatis agnitione aberret, quippe quod duplicitatis non differentiam colit, sed reconciliationem. Ita lyrica poësis vocari quodammodo potest *individui celebratio, in universali idea per reconciliationem acquiescentis*. Ortam vero ita individui et universalis ideæ identitatem considerantes, facile veniam dabimus, si cui placeat allatam definitionem ita mutare, ut reponatur hæcce: *lyrica poësis universalis ideæ celebratio est, individuum per reconciliationem excipientis*. Innumera ad hanc materiam illustrandam expromi possunt exempla e tragædiis Græcis, ubi quot sunt chori, tot fere sunt argumenta, talem poëseos lyricæ naturam probantia.

Sequitur jam tertium poëseos genus, quod in cujusque gentis cultura, modo genuina est, lyricæ

poësi eadem lege et eodem succedit ordine, quo adolescentiæ ætas succedit virilis, dramaticum puto. Quæ in adolescente interna (subjectiva rectius diceretur) duplicitatis reconciliatio fuerat, eam, vir factus, jam perfectam et maturam extra se ponere et ut objectam rem considerare potest. Per se vero duplicitas, ita reconciliata, sincerissima æternæ infinitæque legis repræsentatio est. Itaque vir, plenam et constitutam ex hac parte habens æternæ legis ideam, ex altera parte agens quoddam individuum videt, quod ideæ vel repugnat vel non repugnat et quod repugnans fluxum apparet et inane, congruens vero, ipsius ideæ splendore et perennitate augetur.

Ex hac descriptione argumenti ad dramaticam poësin facilis evadit via. Duobus quippe nititur his principiis drama, plena constantique æternæ legis idea (a choro in tragædiis veterum, quod mox videbimus, repræsentata) et individuo agente, cujus in agendo ab ideæ norma aberratio aberrantis excidio et exstirpatione abluitur. Tragædiæ hæc ratio est. Alteram dramaticæ poëseos partem, comœdiam, omittimus\*. Ut vero omnis poësis religiosa est, ita

\* Comœdiæ notionem in ipso contextu explicare negleximus, quoniam instituto ita disserendi consilio, ut tragædiæ genesis adumbraretur, ex antecedentibus tantum poëseos generibus, epico lyricoque aliquid lucis ad materiam hanc illustrandam peti posse putamus. Ceterum comœdiam, quod ad ejus ideam attinet, cum ipsa tragœdia ortam esse judicamus. Aristoteles de comœdia hæc habet: Ἡ δὲ κωμῳδία ἐστὶν, ὥσπερ εἵπομεν, μίμησις φαυλοτέρων μὲν, οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν· ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ· οὗ ἐστὶ τὸ γελοῖον μόριον. Τὸ γὰρ γελοῖον ἐστὶν ἀμάρτημα τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικόν· οἷον εὐθύς τὸ γελοῖον πρόσωπον, αἰσχρόν τι

tragœdia quoque religione viget. *Æternæ universalisque legis celebratio est, individui repugnantis interitu et exstirpatione illustratæ.*

Restat, ut de legibus dicantur pauca, quibus determinantur, quod ad extensionem attinet, singula

καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὀδύνης. (De Poetica Cap. V.) Comœdiæ indolem apposite his verbis descripsit. Ut vero natura nobis insitum est altiora petere et individua vincula moleste ferre, ita etiam ex altera parte individuo propria est nobilitatis suæ grata agnitio, cui excitandæ optime inservit peregrinæ, sine calamitate, turbationis spectaculum. Itaque ut tragœdia ab humanis rebus ad divinas spectans adoratur et colitur, sic comœdia, ad humanas res quasi respiciens exultat et ludit. Nec datur quisquam, cui non sit sua perfectio, ex qua respiciens aliquid inveniat, quod risum moveat. Sic incultissimum quemque externam saltem deformitatem et confusionem deridere videmus. Sint modo a comœdia remota omnia, quæ calamitatis ullam habeant speciem; nil enim est, quod magis comœdiæ repugnat. Nam in calamitate consilium videmus, quod mentem a ridiculo ad divini numinis severitatem considerandam revocat. De antiqua comœdia Horatius ad Pisones scribit:

»Successit vetus his (Thespi et Æschylo) comœdia non sine multa Laude, sed in vitium libertas excidit et vim  
Dignam lege regi: lex est accepta chorusque  
Turpiter obticuit sublato jure nocendi.»

Sic finem veteris comœdiæ, qui sub finem Peloponnesiaci belli incidit, facile cognovimus, ortum vero non ita. Florente jam tragœdia, comœdia adhuc neglecta et resputa jacebat. Neque hoc mirum, cum divini semper prius illuceat necessitas, quam humani. Aristotelis verba his adjiciam e capite jam memorato descripta: *Αἱ μὲν οὖν τῆς τραγωδίας μεταβάσεις καὶ δι' ὧν ἐγένοντο οὐ λελήθασιν· ἡ δὲ κωμωδία, διὰ τὸ μὴ σπονδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἔλαθε. Καὶ γὰρ χορὸν κωμωδῶν ὅπερ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθέλονται ῥῆσαν. Ἦδη δὲ σκῆματά τινα αὐτῆς ἐχούσης, ὀλίγοι μὲν οἱ αὐτῆς ποιηταὶ μνημονεύονται· τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ (πρὸ) λόγους ἢ πλήθην ὑποκριτῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἡγνότητι.*

cujusque generis monumenta. Quæritur, an sit suus cuique carmini terminus, quem excedere non possit, h. e. an sit sua cuique unitas constituta? Unitatem vero habere putamus quod per se plenum est neque quidquam, quo plenior fiat, adsciscere potest. Sunt qui putent, epicum carmen carere posse necessario fine\*. Ne vero, eorum opinionem probantes, erremus,

\* Man hat bemerkt, dass die Ilias nicht bestimmt geschlossen ist, sondern etwas vorgängiges und nachfolgendes sich hinzu denken lässt. Ebenso ist das Basrelief gränzenlos, es lässt sich vor und rückwärts weiter fortsetzen, wesswegen die Alten auch am liebsten Gegenstände dazu gewählt, die sich ins unbestimmbare ausdehnen lassen, als Opferzüge, Tänze, Reihen von Kämpfen, u. s. w. (A. W. Schlegel über dram. Kunst und Litter. 1. Th. pag. 111, 112). Quibus mox adjungam, quæ in contrariam partem subtiliter disputata in libro Aristotelis de Poëtica inveniuntur:

(Cap. VIII) Μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἓνα ᾖ. Πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ γ' ἐνὶ συμβαίνειν ἐξ ὧν ἐνίων οὐδέν ἐστιν ἓν. Οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἐνὸς πολλαὶ εἰσιν ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πράξις. Διὸ πάντες εἰκόασιν ἀμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακλῆϊδα καὶ Θησηϊδα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν. Οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἓνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. Ὁ δὲ Ὀμηρος ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' εἰκε καλῶς ἰδεῖν, ἥτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσειαν γὰρ ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα ὅσα αὐτῷ συνέβη . . . ἀλλὰ περὶ μίαν πράξιν, οἷαν λέγομεν, τὴν Ὀδύσειαν συνέστησεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα. Eadem alio quoque loco monet et summo jure et ita ut unitatem Iliadis perspexisse omnino videatur. Confer Cap. XXIII. Fabulam unam esse, nec de uno contendit; multa enim uni illi accidere possunt, quorum singula nullo unitatis nexu continentur. Itaque, si una erit fabula, necesse est, ut partibus constet una lege comprehensis et in unum finem tendentibus. Quæ lex, ingenio concepta, factis sensim velut corpore induitur, tandemque ad omnes partes revelata et conformata, nulliusque additamenti patiens, prodit. Ita Homerus primis jam versibus legem Iliadis

videndum est. Si poëseos est, quod est, universale et perfectum imagine repræsentare, necesse est, ut sit imago perfecta et tota. Cum vero non e multis fiat totum sed e congruentibus, sequitur, ut una lege contineantur singula et in unum tendant finem. Sic perfectæ tandem imagini si quid ultra legem additur, non perfectior redditur perfecta, sed nova informatur imago. Itaque si ex. gr. Iliadi quidquam adjecisset Homerus, finita jam Achillis ira, non vetus carmen dilatasset, sed novum condidisset. Lyricæ et dramaticæ poëseos eadem ratio est. His in antecessum disputatis, ad rationem tragœdiæ diligentius delineandam properamus.

## §. 2. *De tragœdia Græca.*

Tragœdiam celebrationem esse æterni universa-

indicat. Tota circa iram Achillis deinceps volvitur Ilias. Floret Troja, triumphat Hector, premuntur Achivi, tandemque placatus Achilles et in pugnam regressus, Hectoris cæde et illata Trojanis clade, necessitatis speciem anteactis rebus addit, omniaque Achivorum damna ex sua ira esse profecta vi et virtute victrice ostendit. Vere Propertius: »Nescio, quid majus nascitur Iliade», sive considerantur fidelissimæ singularum rerum descriptiones, sive insignis illa, in omni diversitate, partium harmonia et unitas. Ex qua harmonia verisimillima fit eorum opinio, qui contendunt, unum nec plures composuisse Iliadem. Addi vero quidquam posse, vel potuisse Iliadi, quo vel illustraretur carmen vel dilataretur, omni jure negatur; et ea ipsa re quod dilatarî non possunt, vel maxime differunt et Ilias et Odyssea ab eorum carminibus, qui, ut ait Aristoteles, vel Thesei vel Herculis facta et fata omnia celebrare instituerint.

»Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:  
Fortunam Priami cantabo et nobile bellum;  
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?»

lisque entis, individui repugnantis necessaria exstirpatione illustrati, in antecedentibus jam monuimus. Quo pacto definitione hacce contineri possint tragœdiæ Græcorum, allatis exemplis quibusdam, in hac dissertationis parte ostendere conabimur. Institutam diligenter accurateque singularum tragœdiarum disquisitionem, etiam post tantam veterum monumentorum hujusce artis jacturam, prolixior fore, quam ut circumscriptio libelli spatio concludi posset, facile intelligitur. Neglectis vero multis, ita ceterarum expositionem informabimus, ut prodeant ex iis, quæ ad propositam rem illustrandam aptissima videantur esse momenta. Notum est, tragœdiæ ideam in fabulis Euripidis non puram, sed offuscatam jam et diffusam apparere; quamobrem vera ejus imago apud Æschylum et Sophoclem quærenda est.

Solent critici utrique horum scriptorum suam tribuere excellentiam, excluso altero. Æschylum vi et magnitudine, Sophoclem harmonia et gratiis valuisse dicunt. Ita distinguunt, quod Æschylus, extra humanum orbem posita plerumque spectans, principia rerum denudata deosque agentes in scenam producere amet, Sophocles vero humana fingat lubentissime. Summa tamen circumspectione uti debemus, ne, differentiam inter laudatos scriptores jure statuentes, præjudicata opinione putemus, Æschylum ita fuisse antecessorem Sophoclis, ut crudam ille et indigestam molem reliquerit, hic exceptam disposuerit et ad pulcri formam ordinaverit, omissa tamen nativa vi et magnitudine argumenti. Suo uterque modo artifex apparet consummatissimus. Eadem leges viresque, quas Æschylus in *λόγου* agentes finxit,



Sophocles in microcosmum transtulit et in homine dominantes probavit. Itaque si vera vis in ipsa religionis harmonia posita est, nec in eorum natura, per quos aperitur religio, concedamus, necesse est, eandem utriusque scriptoris operibus vim et magnitudinem; Sophocli vero propriam putamus dilatatam hujusce religionis explicationem. Ideam tragœdiæ exemplis demonstraturi, ex utroque scriptore petitis, ea præcipue proponemus, quibus genuina utriusque indoles insimul conspicua fiat. Prometheus Æschyli disquisitioni primum subjiciamus.

Initio fabulæ Prometheus catenis vincendus scopuloque ob factum ignis furtum affigendus ostenditur. Vinciendi negotio intenti, adsunt Vulcanus et eum vehementissime instigantes *Κράτος καὶ Βία*. Peracto eorum opere, Prometheus, qui hucusque calamitatem tacite tulerat, dolori indulget, et de pœna jam data et, per annorum millia deorum agmini recentiorum, danda conqueritur. Venit chorus Nympharum, Oceanidum, cui quærenti ortam inter deos dissensionem, Jovis imperium suaque fata exponit. Regno quippe novo gaudenti Jovi principio addictus ipse et fide obstrictus, cum neglectum ab eo hominem videret, ejus amore et cura perductus, a Jove descivit, homini gratificans. Ignis dono auctos homines pro insipientibus sapientes factos, gloriatur. Qui antea videntes frustra videbant, audientes non audiebant, sed somniorum imaginibus similes, per longum tempus, omnia temere confundebant, eos sua ope artium gnaros prudentesque redditos profitetur. Sibi vero ipse supplicium et iram Jovis hoc facto contraxerat. Accedit mox Oceanus. Hortatur ille



Prometheum, ut Jovis se subjiciat imperio. Precibus se apud deorum patrem id effecturum pollicetur, ut componeretur pax. Prometheus voluntatem ejus laudat, ut vero omne Jovis placandi consilium rejiciat, constanter suadet. Caveat ipse, ne in iram Jovis incurrat. Nil sibi ex intercessione ejus emolumenti fore. Advenit tandem Io, errans et Junonis ira agitata. Cui fata vagationesque adhuc destinata præsigit. Sibi nullam fore requiem prædicat, antequam imperium amiserit Zeus. Parturum vero *Eum* filium, patre præstantiorem. Ita e servitute, sic volvere fatum, non solutum iri Jovem, antequam solutus ipse Prometheus in gratiam cum eo redierit. Redemptorem vero, qui vinculis eum laxaret, fore e stirpe Ionis quendam. Venit postremus Hermes. Cui, Jovis nomine interroganti, quo pacto sceptramissurum putet Jovem, cum rationem rei reddere non vult, orto tonitru a terra dehiscente una cum scopulo exsorbetur.

In hac tragœdia, cujus argumentum, ut potui, brevissime delineavi, agnitam videmus et pronuntiatam necessitatem quandam universalem, trina cujus natura, tribus repræsentata Parcís, extra omnem cognitionis humanæ campum extensa, spissa nocte se involvit et, deorum hominumque rectrix immutabilis in se acquiescit\*. Quæ, quatenus in lucem processerit, ut unitas patefacta est (Zeus cum Prome-

\* Χορ: τίς οὖν ἀνάγκης ἐστὶν οἰαχοστροφός,

Προμ: Μοῖραι τρίμορφοι, μνήμονες τ' Ἑριννίες.

Χορ: τοῦτων ἄρα Ζεὺς ἐστὶν ἀσθενέστερος;

Προμ: Οὐχ οὖν ἂν ἐκφύγοι γε τὴν πεπωμένην.

(Æschyli Prom. vers. 515—518.)

theo conjunctus)\* et ut duplicitas in unitate (Prometheus a Jove desciscens)\*\*. In ea unitate (τω esse in Jove) extra omnem temporis rationem fuit Prometheus\*\*\*, amicus Jovis imperiique æqualis constitutor. Sed in τω esse positum το ego (hominem)\*\*\*\* vidit neglectum, et, ejus amore ductus et a τω esse separatus, confugit ad το sum. Quo lapsu iram sibi paravit Jovis\*\*\*\*\* scopuloque (terræ, necessitatibus, ærumnis) adfixus est. Το ego autem ignis (rationis) dono auctum sapientius evasit sibi que consulere didicit†. Quod ulterius ad lapsum Promethei attinet, non fortuitus fuit. Volens a Jove descivit††. Attamen in voluntaria illa individui dissociatione reconciliationis necessitas posita erat. Non ut in æternum catenis pressus contabesceret Prometheus†††, sinebat fatum. Venturus jam prædicatur servator†††† (Hercules a Jove et Ionis, feminae,

\* Vid. Æsch. Prom. vers. 216 etc.

\*\* Vid. Æsch. Prom. 228—236.

\*\*\* Προμ: Ἐμαῖς δὲ βουλαῖς ταρτάρου μελαμβαθῆς  
Κευθμὼν καλύπτει τὸν παλαιγενῆ Κρόνον etc. Prom. V. 219,  
220.

\*\*\*\* Βροτῶν δὲ τῶν ταλαιπώρων λόγον  
Οὐκ ἔσχεν (Zeus) οὐδέν'... Prom. V. 231, 232.

\*\*\*\*\* Vid. Prom. V. 119—123.

† Prom. V. 447 etc.

†† Prom. V. 266: Ἐκὼν ἐκὼν ἡμαρτον οὐκ ἀρνήσομαι.

††† Prom. V. 102, 103: ...οὐδέ μοι ποταίνιον  
πῆμ' οὐδὲν ἤξει.

†††† Ιω: τίς οὖν ὁ λύσων σ' ἐστὶν ἄκοντος Διός;  
Προμ: Τῶν σῶν τιν' αὐτὸν ἐκχόνων εἶναι χρεών.  
(V. 770, 771.)

progenie oriundus), a quo liberatus Prometheus divina rursus natura et potentia imbueretur\*. Ut omittamus cetera, quæ jam allata sunt ideam hujus tragœdiæ satis bene probant. Primam in ea personam non solus homo, sed humani generis idea, Prometheus, agit. Quam prope ad Mosaicam de peccato, de lapsu et reconciliatione doctrinam accesserit Græcorum in hac fabula adumbrata religio, quisque facile videre potest. Restat, ut ex hacce fabula, quæ sane consummatissima tragœdiæ imago haberi potest, antequam ad aliam pergimus, momenta quædam eligamus considerata, quæ præcipuam dissertationis materiam propius tangunt. Prometheus Æschyli ad definitionem tragœdiæ a nobis prolatam quadrare omnibus jam patet. Æterni entis dignitas eo magnificentius hac fabula celebratur, quo major et potentior individua vis ficta est, quæ repugnans succumbit. Zeus ipse, quatenus tyrannus est, h. e. Prometheo in tempore oppositus, debilis et infirmus ab imperio amoveri potest, quatenus autem extra tempus est, cum Prometheo in se et sibi conjuncto, æterna floret potentia et in gremio Parcarum perpetuus vivit. Prometheus vero, qui, cum Jove conjunctus, tantus erat et tam potens, a Jove cum desciverit et ad se confugerit, velut fumus est et umbra, nil per se pollens veramque suam essentiam extra tempus in reconciliato sibi

\* Χορ: ...ὥς ἐγὼ

Εὐελπίς εἰμι τῶνδ' ἐσ' ἐκ δεσµῶν ἔτι

Λυθέντα, μηδὲν µείον ἰσχύσειν Διός.

(V. 508—510.)

Jove semper ponens\*. Quibus positis, facilis fit explicatio opinionis, quæ apud Græcos vulgaris fuit, et in eorum erga mortuos servata religione prodiit spectabilis. Ut illi non pugnam tantum et in tempore dissensionem inter Jovem et Prometheum statuerunt, sed conciliationem etiam et identitatem eorum extra tempus, eamque nec turbatam umquam, nec turbandam, ita in quoque homine duplicitatem videbant, quatenus in tempore vixit, agnita in eo insimul dignitate quadam, Parcís sacra, unitate, quæ omni immunis erat pugna, placida conciliatione, æque sancta in mortuo et vivo, in bono et malo, quæ, post peractam vitam, tamquam thesaurus fuisset æternitatis, una cum domicilio suo, corpore, propinquis Parcís, in profunda terra habitantibus, reddenda erat. Qua opinione ducti, sanctum habuerunt mortuum Græci, insepultumque relinquere defunctum, nefas putarunt. Ex illa religione manavit quoque cultus, quo amplectebantur Græci omnia, quæ quietis pacisque speciem gerebant. Ita in deorum statuis altissimam pacem, immaterialem quandam satietatem semper conspicuam reddiderunt. Homo vero, quo propius ad hanc ideam accessit, eo perfectior

---

\* A. W. Schlegel de Prometheo Æschyli disserens non satis firma opinione duci videtur: Die Vorstellung von einer sich aufopfernden Gottheit ist in manchen Religionen als eine verworrene Ahndung des Wahren geheimnissvoll gelehrt worden; hier steht sie aber im furchtbarsten Gegensatze mit der tröstlichen Offenbarung. Denn Prometheus leidet nicht im Einverständniss mit der Weltregierenden Macht, sondern er büsst seine Empörung gegen sie, und diese Empörung besteht in nichts anderm, als der bezweckten Vervollkommenung des Menschengeschlechtes. So wird er ein Bild der Menschheit selbst, etc.

habebatur. Quippe repræsentata ita Jovis et Promethei (divini et humani) reconciliatio consummatissima fuit tranquilli æternique entis imago, quæ inter furentes externos conflictus, inter errores, delicta et fata, requie et solatio plena, nobiliorem certantium et afflictorum naturam, nullis subjectam fatis, ceu speculum fidum, reddidit. Quam reconciliationem exprimere chori tragici negotium fuit. Summi illius extra omne duplicitatis discrimen agentis dei harmoniam significare, oppositique individui non tantum errores, sed etiam inanitatem illustrare debuit. Ulteriorem vero hujus argumenti explicationem data occasione instauraturi, jam ad Sophoclem properamus, e tragœdiis ejus Ajacis nomine inscriptam eligentes, utpote quæ non una tantum re sit cum Æschyli Prometheo comparanda.

Ajax, furore correptus, quod Achillis arma non sibi sed Ulyssi videbat tradita, noctu tentorium reliquerat, vindictam capturus, cædemque exercitui Græcorum clam illaturus. Ulysses præsertim et Atrei quæsierat filios. Minerva, proposito ejus perspecto, mentem furentis turbaverat et ad greges, prædam Græcorum communem, eum duxerat. Pecudum magnam partem cum occidisset, nonnullas vinctas in tentorium egerat, quibus cruciandis iram satiaret. Ipsa Minerva, quæ prima cum Ulysse in scenam prodit, hæc omnia narrat et Ajacem evocat, qui, adhuc demens, vindictam captam jam et capiendam jactat. Mox in tentorium ingreditur ille. Ibi mente sanus factus, cognito facinore, in questus erumpit vehementissimos. Consilium semet interficiendi capit locumque quærit solitarium, ubi, in

gladium se projiciens, mortem oppetit. Teucus, germanus frater, ceterique ejus amici advenientes ad sepeliendum eum se accingunt, quod Menelaus et Agamemnon diu prohibere volunt, usque dum persuasione Ulyssis commoti, humo mandari hostem patiuntur. Totam hanc tragœdiam, si interna ejus œconomia et ratio respiciuntur, parum sane ab Æschyli Prometheo differre, nemo non videt. Magnus ille et egregius Ajax, qui, cum semet ipse et suis civibus consentiens, ex universali nondum dilapsus voluntate, tam potens fuit, tam fortis et honoratus, sibi servire incipit, et ex heroë nil restat, nisi vanum illud et inane ego, quod, luce et diis destitutum, in tenebris dementiæ errat et vagatur. Notanda est laudatarum fabularum convenientia, cum multis nominibus, tum maxime eo, quod et Ajax et Prometheus ex universali voluntate se separarunt, *το* ego suum respicientes idque ab universalitate neglectum putantes\*. Ita sui se clientem Ajax jam pridem professus est. Ad Trojanum bellum proficiscens, se etiam sine deorum ope gloriam adquisiturum, jactaverat\*\*. Adest pœna. Sibi se totum committens, cito comperit, hominem, dum vivit, nil esse nisi, ut ipsius Ulyssis verba occupem, phantasma et vanam umbram†. Queritur quodam loco de sua sorte Prometheus, quod, immortalis factus, vita se privare et ita catenas abjicere non possit; Ajax, ut mortalis, non ante, expergefactus, sui potens evadit, quam semet occidendi consilium ardentissime arripit, *ego*

\* Soph. Aj. V. 440 et sequ.

\*\* Aj. V. 777—779.

† Aj. V. 125, 126.

*illud* fugiens, quod, olim gloriosum et celebratum, jam despectum et inane, in omnium abierat ludibrium. Tum vero rediens quasi ad naturam et universalitatem, pristinae vitæ memor, in ipso mortis momento, cum migratio ad incognitas illas regiones facienda esset, desiderio et amore ardens, soli, luci patriæque valedicit, numquam revisendis. Tota hæc tragœdia gravissima veritate magnificentiam dignitatemque universi celebrat et de fragili fluxaque individui repugnantis conditione monet. Ajax vero, simulatque vivere cessavit, fumus esse et umbra desiit, nobiliorque ejus pars, in æterna harmonia immortalem vitam vivens, colenda et honoranda restat. Inhumatum eum relinquere impium fuisset. Facere non potuerunt Atridæ, quin Parcis honorem concederent et, neglecto odio posthabitaque sua voluntate, iis, quod earum erat, redderent. Ipse Ulysses, Ajaci, dum viveret, inimicissimus, sepultura orbari hostem non patitur, promptumque se ad opem ferendam proficitur. — Ut in Ajace sibi servientis hominis imbecillitatem repræsentatam videmus, ita in Œdipo rege inane et frustraneum fingitur hominis studium fata evitandi, quæ ei ab æterna sapientia, occultato consilio, præfinita sunt.

*Œdipus* idem, qui ex ænigmate hominem, quod ad externam ejus vitam, acutissima conjectura solvit, ceu instrumentum cæcum et tenue ab *Eo* regitur, cui uni competit internam hominis dignitatem perspicere eamque ad finem sibi soli cognitum dirigere. Imminentia fata frustra fugere conatur Œdipus. Ipsa cura et providentia, ipso sibi cavendi studio, prædictorum ab oraculo malorum adventum



accelerat. Inscius et nil mali præsciens, atrocissima facinora committit, et cum tandem, jubentibus diis, sontem summa cum intentione et fide investigare satagit, ipse se reum deprehendit et puniendum. Cognita demum calamitate, in quam fuerat detrusus, non potuit ille, ut Ajax, vitam sibi adimere. Omnis ab eo abfuit criminis culpa\*, quare nec in vitam suam jure sæviisset, nec puniendam morte exuisset personam. Oculis tantum se privare potuit, lucem quasi fugiens, nil jam grati ei offerentem\*\*. Contaminatus ita tamen rejici non potuit, ut nulla exspectanda esset expiatio. Ipsa vero expiatio (ad Œdipum Coloneum venimus) eidem reservata fuit auctoritati, cui ceu minister, insons simul et impurus, servierat. Ad hanc auctoritatem confugiens, in sancta ejus sede requiem invenit, quam ubique frustra petierat. Ad tacitum placido Eumenidum numini consecratum lucum prope Athenas, annis et ærumnis consumtus, accedit, et evanescit tandem supernaturali modo et sine mortis dolore ab Eumenidibus exceptus, obsoletos pannos postquam abjecerat et, abluta sorde, a pristinae calamitatis contagio se purgaverat†. Jucundissima ea imagine comprobatur, hominem, quantumcumque fati sit obnoxius, quod ad essentialem ejus vitam attinet, a benigna providentia regi, eamque hominis partem, cui possit fortuna nocere, non nisi vestem esse vel pulverem, quem excutit, ad æternum pacis

\* Œdip. Col. V. 964—968.

\*\* Œdip. Tyr. V. 1334—45: *Τὶ γὰρ ἔδει μὲ ὀρῶν*

*“Οὐ γὰρ ὀρῶντι μηδὲν ἤν ἰδεῖν γλυκύ;*

† Œdip. Col. V. 1597 et sequ.



et reconciliationis domicilium regrediens. Œdipum ita sine morte visibili et quasi transfiguratum auferri, christianam, quod sane mirum est, doctrinam redolet. Tragicorum Græcorum jam memoratam naturæ considerandæ rationem perpendendo, rei explicationem quæramus. Posita nempe æterna illa extra omnem humanam cognitionem trinitate et opposita ei in tempore patefacta Jovis et Promethei (imagine utor) dissociatione, consequens fuit, ut repræsentata in homine eorum reconciliatio fida haberetur dictæ trinitatis effigies. Ita homo, quatenus vere insons fuit, quamvis in tempore vivens, tempori non subjectus putabatur, nec igitur morti. Hæc respiciens scriptor, et humani generis excellentiam celebrare et Œdipi integritatem illustrare voluit, ita obitum ejus fingens, ut mors non esset et repugnantis individui destructio, sed perfecti individui ad perfectum universale, abluta sorde, regressio.

Ut in Œdipo actionis non spontaneæ ad agentem hominem relatio explicatur, ita in Eumenidibus Æschyli consulto patrati facinoris culpa et conditio illustratur. Orestes, jubente Apolline, (luce, juris legisque ratione) matrem occidit. Placidus autem in intima ejus persona quiescentes Eumenides ante agendum non consultaverat, quæ, facta cæde, excitantur et vestigia ejus, quocumque se recipiat, furiundæ quærunt. In templo tantum Apollinis pacificæ indormiunt fugientique inducias præbent. Vix vero sacram lucis sedem reliquerat Orestes, cum somno exciuntur et vindictam poscunt. Qui igitur, si agendo sibi soli satisfecisset, suam tantum voluntatem respexisset, absque ullo refugio pœnæ et

internecioni datus fuisset. Jam vero deus ille, cuius jussu egerat, propugnator adest. Apollo reum defendit, et Minerva (sapientia, rationis et sensus conciliatio), judex constituta, sententiam dicit. Res suffragiis permittitur, quibus et pro et contra ad æquam lancem datis, liber pronuntiatur Orestes. Placatæ furiae locum occupant, iis a Minerva concessum, prope fanum ejus in Attica terra, magno cum comitatu senum, mulierum et infantium illuc deductæ propitioque numine regionem pollicitæ beare. Ut omittamus cetera, annotemus saltem e fabula id, quod judicium respicit, cui subjectum putabatur jam in terra facinus hominis quodlibet. Dormientem in tacito naturæ humanæ recessu conscientiam agendo excitat homo, infelix furiisque commissus prementibus, nisi deus, divina de bono justoque persuasio, facienda præscripserit. Plenam vero et consummatam tranquillitatem afflicto reddere nil nisi sapientia potest, et rationem et sensus comprehendens, utriusque causam æque pendens. Summæ porro sapientiæ est, furiarum naturam intelligere et colere, easque prope se placatas et mites retinere. Quæ memorata sunt satis superque probant, etiam ad hanc tragœdiam, cujus est argumentum expiatio, et in qua, ut in *Ædipo Coloneo*, in agentis internecione vis non posita est, quadrare ideam tragœdiæ, qualem eam adumbravimus. Facile enim intelligitur, expiationem Orestis eo niti jure, quod agendi consilium non a se ipse et ab affectu quodam vano petiverit, sed a deo et ratione. — Post hanc ad *Æschylum* interpositam excursionem, *Sophoclem* repetimus, tragœdiam memoraturi, quæ cum allatis jam fabulis

ejusdem scriptoris arctiori certe vinculo est conjuncta, atque agnoscere vulgo volunt artis judices, Antigonem puto. Solent tragœdiam hanc cum Electra comparare; ad fabulas de Œdipo nemo, quantum scio, eam retulit, cum tamen ad eas ita pertinere videatur, ut tertia ipsa perfectam cum iis trilogiam efficiat. Ipse quidem Œdipus summotus est, sed liberi, e flagitio ejus originem ducentes, vivunt adhuc et lucem inquinant. Antequam perierint omnes, qui de noxa ejus commoneant, nec lustrata terra haberi potest, nec dignitas fati satis bene illustrata. Extirpanda erat tota ejus familia, et ita tragœdiis, Œdipum celebrantibus, addi debuit Antigone. Verisimile dici potest, summam tragœdiæ huicce laudem tributam fuisse, non solum quod ipsa perfecta sit et gratiis plena, sed etiam quod jucundissimum finem Œdipi fabulis imponat\*. Agunt jam in Œdipo Coloneo Antigone, Creon et Polynices, et quidem ita agunt, ut omne Antigonæ argumentum e studiis, consiliis fatisque eorum indicatum et fere pronunciatum prodeat. Quod ad hanc tragœdiam, per se consideratam, attinet, tragicis elementis abundat om-

---

\* Quæ de Sophoclis vita memoriæ tradita sunt affirmare videntur, Antigonem prius fuisse scriptam, quam Œdipum Coloneum. Quippe Antigonæ suavitate ita captos fuisse Athenienses, ajunt, ut Sophoclem, septem et quinquaginta annos natum, ducem eligerent contra Samum insulam. Quem, porro, ætate jam proveciorem, a filiis accusatum recitasse dicunt carmen ex Œdipo Coloneo eodem tempore compositum, idque adeo iudiciis arrisisse, ut summo cum eorum applausu absolveretur. Quæ, etiamsi vera sint, nostram opinionem non tollunt. Habuerunt Græci mythum de Œdipo, habuerunt *Œdipum* Æschyli et *Septem ad Thebas*, ad quas fabulas Antigonem referre potuerunt.

nigenis. Creon, primam personam agens, sancta Parcarum jura violans, summo infortunio punitur, mortem et filio et uxori temeritate parans. Eteocles et Polynices, Œdipi filii, jam extincti sunt, et ipsa Antigone haustam a parentibus labem morte exuit, et ita exuit, ut, peracto jucundissimo pietatis officio, generosa et nobilitata, ad veram vitam regredi videatur.

Ita tragicæ artis ideam exemplis illustrare sumus conati. Præcipua tantum momenta cujusque fabulæ attulimus; nam singula perstringere eorumque concentum exhibere, opusculi ratio non permittit. Quæ vero jam allata sunt, talia sunt, ut ad adumbratam a nobis tragædiæ legem referri possint. Eo enim spectant omnia, ut celebretur universalitas, individui repugnantis fragilitate, inanitate et extirpatione illustrata.

### §. 3. *De chori tragici significatione.*

Præmissis jam ad tragædiæ ideam explicandam et expositis exemplis quibusdam, ad proprium dissertationis argumentum, chorum, venimus. Memoriam traditum est, ipsum Sophoclem sua de choro placita scriptis mandasse, quæ, si ad nos pervenis-  
sent, nec in communi veterum monumentorum naufragio periissent, rei sine dubio plenam explicationem haberemus, neque inter tot allatas veterum et recentiorum opiniones incerti fluctuaremur. Cum vero sub judice lis adhuc sit, liceat et nobis criticorum de choro divinationibus addere conjecturam. Ne vero quisquam putet, rem ad eam veritatis speciem jam esse perductam, ut supervacaneum sit quodvis in

hoc genere periculum, opiniones de choro, quæ notissimæ sunt quibusque maxima probabilitatis laus tributa fuit, in antecessum examini subijciamus. Aristoteles jam chori negotium paucis indicavit. Actoris partes defendat chorus, inquit, sitque ipse membrum totius fabulæ\*. Ut posteriorem sententiæ partem veram putamus, ita priorem non possumus non rejicere. Chorus igitur actoris partes teneret? At actoris negotium, ut et ipsum nomen significat, in agendo positum est omne; chorus vero æquum illud et medium repræsentat, ad quod, velut ad obrussam, omnis actionis dignitas examinatur. Itaque nec fluctuare agendo, nec in discrimen fabulæ se implicare chorus potest. Quamobrem ipse etiam chorus, quocunque trahant fata agentes, sacer et intactus semper remanet. Nec fere intelligi potest, cur, si repræsentanda fuisset agentis cujusdam persona, tot occuparentur homines et tanto cum sumtu, cum unus jam et facilius et verisimilius egisset. Sequitur, quod ad chorum attinet, vestigia Aristotelis Horatius in Epistola sua ad Pisones\*\*. Agendi negotium chori pluribus tantum exponit. Quæ vero affert diligenter et vere observata talia sunt, ut probent, chorum universale quoddam extra ambages

---

\* Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόνον εἶναι τοῦ ὅλου, ... (Arist. de Poet. Cap. XVIII.)

\*\* Actoris partes chorus officiumque virile  
Defendat; neu quid medios intercinat actus,  
Quod non proposito conducat et hæreat apte.  
Ille bonis faveat et concilietur amice  
Et regat iratos et amet peccare timentes etc.  
(Hor. de Arte Poet.)

fabulae situm repraesentare potius quam individuum, in ipsa fabula agens et eventibus obnoxium, verbo, talia sunt, ut choro divinum quendam characterem injungant. »Ille bonis favet/et conciliatur amice, et regit iratos et amat peccare timentes» etc.; quae quidem talia sunt, ut de Deo dici possint omnia. Itaque Horatius vere chorum descripsit, qualis in tragœdiis Græcorum esse videatur, internam ejus significationem et ideam non ita bene illustrans. Aristotelis et Horatii opinionem secuti sunt plurimi eorum, qui de choro postea disseruerunt. E recentioris ævi scriptoribus cel. Schiller, chorum in hodiernam tragœdiam transferre studens, de ejus indole et natura subtiliter disputavit. Chorum ab actione separatam meditationem sive reflexionem, persona repraesentatam, esse putavit\*. Neque hoc nobis satis probatur. Ita nempe chorus primariam tragœdiæ partem non occuparet, sed secundarius esset. Præterea meræ reflexionis notio vivam et florentem chori naturam excludit, quæ tamen ei propria est. Porro ad suam de choro antiquo opinionem cum chorum in tragœdia (Die Braut von Messina) informare studeret, in gravissimum errorem consequenter incidit. Chorum quippe, ex hac parte, ut meram puramque reflexionem a fabula exclusit, ex altera autem parte in fabulam eundem chorum induxit viventem et agentem, immo in contrarias et sibi invicem oppositas partes divisum. —

---

\* Der Chor ist selbst kein Individuum, sondern ein allgemeiner Begriff. — — Der Chor reinigt also das tragische Gedicht, indem er die Reflexion von der Handlung absondert. — — (Schiller, Vorrede z. d. Braut von Messina.)

Ab ea Schilleri opinione non multum deflexit cel. A. W. Schlegel, qui in libro de arte litteraturaque dramatica chori significationem explicare conatur. Chorum hic spectatorem significare putat idealem\*. Itaque aliis tantum verbis placita Schilleri fere exprimit. Cum vero illud spectatoris nomen, choro additum, ab ipsa fabula eum sejungere necessitatemque ejus tollere videatur, quam necessitatem simul et agnoscit et defendit Schlegel, ortam repugnantiam hoc modo componere studet: Græca res cum esset nil celare, plena et ad veri imaginem informata actio haberi non potuit, nisi aperta et publica foret. Quam ob rem ad ipsam actionem non solum agentes pertinebant, sed etiam spectatores. Quo igitur Græcos mores vere imitaretur fabula, ita componenda erat, ut, quæcunque in ea agerentur, palam agerentur, h. e. spectatores haberent. Ita fere Schlegel. Neque tamen ea ratiocinatione, etiamsi per se vera esset, necessitas chori probari potest. Explicatur tantum externa ejus cum consuetudine et moribus Græcis convenientia. Jam vero, si tantam vim huic consuetudini tribuimus, ut ejus causa chorum adhibitum fuisse putemus, in angustias inextricabiles incidimus. Primo chorum sæpissime agunt mulieres, cum tamen illud spectatoris munus, ex Græco more, mulieribus haud esset conveniens; deinde chori partes semper occupant homines vel dii ejusdem ætatis, sexus et conditionis, cum, si quædam imitanda

---

\* Wir müssen ihn (den Chor) begreifen als den personifizirten Gedanken über die dargestellte Handlung. — — — Der Chor ist mit einem Worte der idealisirte Zuschauer. (Schlegel, Üb. Dram. K. und Litt. I. B. Ups. ed., pag. 100, 102.)



fuisset consuetudo, fortuitus mixtusque hominum concursus verisimilius chorum constituisset. Porro clandestina et consilia capiuntur et facinora patrantur, præsente choro, nulloque ejus respectu habito. Ut alia taceam. Itaque facile intelligitur, chorum, ut spectatorem, ad fabulam pertinere non posse\*.

Quærenda est significatio chori tragici in ipsa religione. Constituebantur jam, antequam erat tragœdia orta, ut inter omnes constat, chori, qui cantu, fidibus et saltatione deorum gloriam celebrarent, ita ut non e fabulis exceptos choros vere putares, sed e festivitatis translatos *eos* tragœdiæ fundamento inserviisse. Tota chori idea religiosa fuit. Individuum repræsentare debuit chorus, in universali idea per reconciliationem acquiescens. Itaque lyrica poësis ei propria fuit, quæ, ut jam diximus, universalis ideæ celebratio est, individuum per reconciliationem excipientis. Ut vero religiosissimus quisque Deo proximus est, ipsaque religio hominem Deo similem reddit, ita chorus ille, in universali idea acquiescens, divinam quasi naturam exhibuit. Quam ob rem, cum ut objecta res consideraretur chorus, perfectissima haberi potuit divini entis imago. Posito ita et constituto uno hocce tragœdiæ momento, nil restabat, nisi ut constitueretur ex altera parte individuum, per se agens vivensque, quo vera completaque efficeretur tragœdia. / Sic ad prolatam jam a nobis tragœdiæ definitionem revenimus. Chorum vero non

---

\* Cel. Solger in præfatione tragœdiis Sophoclis præmissa universalem chori significationem et necessitatem non probat, quamvis specialem ejus, in multis fabulis, vim apposite beneque exponit.



solum ad tragœdiam pertinere, sed etiam originale ejus momentum efficere, ex ante disputatis liquet. Quod cum multa alia, tum maxime instituta inter choros Æschyli et Sophoclis comparatio affirmant. Ille namque, choro maximam vim tribuens, individuum actionem parcius admisit; hic e contrario actorum numerum multiplicavit, circumciso choro et ad ratam totius fabulæ partem redacto. Quare videmus ad chorum primigenium sensim additam fuisse actionem, totamque ex eo originem duxisse tragœdiam. Quam ob rem etiam choro, ut principali momento, locus concessus est in centro theatri\*, ita ut ex hac parte agentes, ex illa spectatores eum circumdarent, ceu communem solem\*\*.

Chori cum esset placidum affectibusque liberum universale repræsentare, mirum non est, partes ejus sæpissime a scriptoribus traditas fuisse vel virginibus, vel senibus, vel viris, e vulgo electis et innocentem adhuc infantilemque vitam agentibus. Id vero præcipue spectabant in formando choro auctores, ut, qui chori partes tenerent, conditione, natura, ætate etc., quantum fieri posset, cum prima

---

\* Vorn in der Orchestra, der Mitte der Scene gegenüber, stand eine altarähnliche Erhöhung mit Stufen, eben so hoch wie die Bühne, *Thymele* genannt. Diese war der Sammelplatz des Chores, wann er nicht sang, sondern theilnehmend der Handlung zuschaute. — Es war also sehr bedeutsam, dass der Chor, welcher ja der idealische Stellvertreter der Zuschauer war, gerade da seinen Platz hatte, wo alle Radien von deren Sitzen zusammenliefen. (Schlegel, Üb. Dram. K. u. Litt.)

\*\* Chorum nec spectatorem significasse, nec meram reflexionem vel evidentissime eo probatur argumento, quod a primis tragœdiis, sive choris omnis fere actio abesset.

fabulæ persona convenirent. Sic enim et repræsentari optime putabant primigenam innocentemque personæ hujus naturam, et illustrari evidentissime ejus in agendo a divina sua natura aberrationem. Cum vero, qualiscunque sit individui aberratio, divinum illud et universale, in hominis natura latens, nec mutari possit nec impurum fieri, perennitatem ejus chorus expressit et quasi visibilem reddidit, ne destructa, propter aberrationem, persona ita periisse videretur, ut nulla ejus pars superstes esset. Itaque chorus divinum et universale repræsentare debuit eadem ratione, qua prima tragœdiæ persona, innocens cum esset et pugnae immunis, illud repræsentaverat. Verbo, chorus universale momentum, æternam harmoniam exprimit, eamque ob causam etiam divinam, nullis fatibus objectam naturam, conscientiam fere nominandam. Quamobrem in recentiorum fabulis conscientia agentis, vel persuasio illa, absque imagine, de divina ejus natura, chori partes tenet. In eo vero perspicua est provectior maturiorque hodiernæ artis ætas, quod, abjecta catholicæ, ut ita dicam, doctrinæ ratione, æternum et invisibile ex imagine solutum liberumque colere amet. Neque tamen in antiqua tragœdia minorem vim habuit chorus, quam in hodiernis fabulis fixa et agnita, etiamsi non imagine reddita, agentis libertas, sive conscientia. Sublata ejus idea, totam corrumpere tragœdiam omni jure contendere possumus. Quod ad chori significationem et necessitatem explicandam valeat.

Jam vero videamus, qualis sit in allatis et expositis tragœdiis chorus et quatenus cum opinione a nobis pronunciata conveniat. In Prometheo, quum

individuum a Jove desciscens fabulæ argumentum sit, chorus ex Oceanidibus placidis constat, Prometheo natura similibus, sed intime cum Jove et universalitate conjunctis. Jovis potentiam et gloriam celebrant, ut pacem cum eo ineat Prometheus, suadent et optant, verbo, Promethei et Jovis duplicitatem in se continentes, identitatem eorum innocentia tamen repræsentant. Ajacis cum Prometheo convenientiam ante jam commemoravimus. Chori quoque in utraque fabula eadem ratio est. Nautæ Salaminii, Ajacis socii, chori partes tenent, æque ac Oceanides in Prometheo innocentes et communi rei negotioque addicti. Ita statum significant, e quo egressus Ajax in calamitatem inciderat, cujus expositionem fabula dat.

In Œdipo rege chorum canunt senes Thebani. Cujus fabulæ ratio cum ea sit, ut actionis non spontaneæ ad agentem hominem relatio explicetur, Œdipus ipse, quoad sui potens agit, ab idea chori aberrare non potest. Itaque per totam fabulam cum choro sic convenit, ut uno eodemque studio ardeant ambo. Quamobrem infortunium ejus et ab eo ipso et a choro ut divinitus immissum, non culpa contractum, consideratur. Succumbente autem Œdipo fatis obnoxio, verus et insons Œdipus choro repræsentatus restabat. — Œdipi Colonei eadem fere ratio est.

Chorus Eumenidum duplicem naturam exhibere videtur. Neque tamen mutatur earum significatio et vis, sed tantum ad agentem relatio. Placidæ cum indormiunt in fano Apollinis, furibundæ cum facinoris reum persequuntur, expiatæ cum tandem locum

coram summa occupant sapientia, eædem sunt. Conscientiam ita repræsentant agentis, quæ, immutabilis semper ipsa, vel quieta acquiescit, vel scelere expegefacta vim suam exercet sontemque premit.

Creontem primam personam in Antigone agere, chorus senum præsertim indicare videtur. Princeps saltem momentum deflectens Creon exprimit, quamobrem etiam omnis pœnæ acerbitas in eum refertur.

Liberam igitur et universalem in Deo et natura vitam et ita ipsum illud universale ens chorus repræsentare videtur, opposito ei in tragœdia individuo per se agente. Ad quam chori ideam quatenus informatæ sint veterum scriptorum, post Sophoclem, tragœdiæ, instituta comparatione, facile videre licet. Scriptione vero adumbrare differentiam, longum foret. Chorum vero hodierna tragœdia omni jure exclusit, quod eo jam sit provecta cultura, ut divinum momentum absque imagine præsens potensque cogitari possit.

## Orationes variæ .

in Gymnasio Borgoënsi.

---

### I.

Auditores omnium ordinum honoratissimi!

Rectoratu jam defunctus mihi per anni cursum commisso morem institutaque gymnasii hujus ut sequar, de unitate Iliados epica pauca disseram, quæ ut pro vestra humanitate, auditores honoratissimi, patienter exaudiatitis iterum atque iterum rogo.

Iliadem maxima partium varietate constare nemo non animadvertere potest, quocumque tandem modo eas partes sejungendas aut copulandas omninoque constituendas esse opinetur. Eas tamen in eam compagem tanta cum arte esse compositas, ut unum argumentum constituent partium inter se nexu arctissimo, quisque nec minus miretur. Atque in hac miratione defixa fuit mature antiquitas, præeunte imprimis Aristotele tamquam primo, qui nobis innotuit hujus judicii auctore, quem secuti alii unitatem carminis tam perfectam absolutamque ediderunt, ut negarent ullum esse versum, qui non suo loco positus sit tanta cum sagacitate, ut, si eum ademeris vel immutaveris, tota moles sit detrimentum acceptura.

Ex altera parte fuerunt qui contenderent, majores utique et potiores partes summa ingenii subtilitate coagmentatas esse; multa vero esse inserta, quæ cum summa carminis non necessario, interdum ne commode quidem conjuncta sint, alia utique, quæ curam ac studium prodant ingeniosi hominis, qui subinde uncinos, quibus diversa jungeret atque constringeret, hamulos atque fibulas admoveret, interdum et lapillos intergerivos interponeret, ne moles hiaret; minora itaque ac leviora haud ubique optissime esse copulata. Pro diversis vero hisce rei considerandæ rationibus tres præcipue inter eruditos involverunt de ortu Iliados conjecturæ, quas singulatim proponere atque perstringere e re fortasse erit.

Tres statuerunt modos, quibus potuerit Ilias condi, *primum*, ut ab initio statim et a primo auctore totum epos quantumcunque et quale id manibus tenemus conditum sit; *alterum*, ut summa quidem carminis animo fuerit descripta, argumentum epicum adumbratum per partes autem interjectas aut insertas serius elaboratum; *tertium*, ut carmina plura ejusdem argumenti habuerit antiquitas, sigillatim circumferri et recitari solitas, e quibus serius, Græcia jam meliore ingeniorum cultu et ubertate florente, felix aliquod ingenium epos hoc scite coagmentaverit.

Nostra certe est opinio unum eundemque esse Iliados auctorem, videamus vero, antequam ad rem hanc probandam nosmet accingamus, reliquos duos modos, quibus potuerit Ilias enasci. Si ponatur primitus carmina antiquiora plura, quæ rhapsodiarum nomine mos et usus insignivit, exstitisse singula, seriusque ingeniosi hominis opera in corpus

esse collecta, primo convenire quidem hoc videtur cum antiqua fama, quæ rhapsodias singulas olim habitas et recitatas esse ad posteritatem prodidit. Fieri itaque potuit, cum magnus numerus singulorum carminum communis argumenti de rebus Iliacis per multa sæcula passim habitus et recitationibus frequentatus esset, ut aliquando tandem ingenium aliquod felicius plura ejusmodi carmina selecta in unum hocce corpus concinnaret. At coagmentatio eo modo confecta, quantumvis ingeniosa sit eoque respectu solida, ut partes partibus excipiantur haud contrariis seriemque rerum probabiliter continuantibus, epicam tamen unitatem nequaquam efficere posse videtur eam, quæ sola unitas est appellanda, quaque omnia, quæ in carmine obveniant, ex uno profecto principio ad idem principium non probabilitatis sed necessitatis lege recurrunt. Ruit itaque hæc conjectura, si in Iliade probari potest unitas epica, qualem eam definivit Aristoteles in libro de arte poetica: *Μοδος δ' ἐστὶν εἰς οὐχ ὥσπερ τινες οἴονται ἕαν περὶ ἓνα ᾗ.*

Alter, quem diximus, hic est modus, ut descripta tantum a primo auctore esse credatur carminis summa summumque argumentum, ut ab initio carmen fuerit Ilias justæ molis tantique moduli, qui ingenii humani finibus continetur, cui serius insertæ fuerint aliæ partes, quibus partim ipsa actio primaria amplius instructa decursu longiore continuaretur, partim episodiis locupletaretur. Scilicet fingat sibi aliquis aut clades Achivorum ex absentia Achillis aut Achillis iram per se solam carmine fuisse enarratam, accessisse serius reliqua interjectis vel adjectis iis, quæ cum rerum summa et argumento con-

venire viderentur. Rem sane ita narrares magna ex parte magis probabilem priore opinione; molestam tamen et minus probabilem aliis de causis. Est hæc poëseos epicæ in univèrsum ratio ut non facile ab uno argumento in alterum transcurrat, antequam omnia quæ ad rem pertineant describendam attulerit momenta. Copia gaudet, floret, viget scriptor epicus; legem ingenio conceptam argumentorum universalem sponte factis veluti corpore induit, quæ tandem ad omnes partes revelata et conformata nulliusque additamenti patiens prodire amat. Non est itaque cur contra ipsam epicæ artis indolem ac naturam credamus argumentum simplex narratione unius facti aut rei absolutum multorum ingeniorum per magnum temporis decursum consensu et continuata opera, iis esse accessionibus locupletatum, ut prodierit epos omnibus partibus perfectum. Quin potius statuendum videtur, unum ejusdemque auctoris carmen, cum memoria tantum non scriptis conservaretur, id tandem oblivioni concessisse, ut in singulis locis Græciæ singulæ tantum rhapsodiæ in ore populi haberentur. Cui certe opinioni fidem dant quæ de Fennico carmine illustrissimo Kalevala comperta habemus.

Videamus vero id, quod primo loco positum est, ab uno eodemque auctore totum hoc, qualecunque habemus, epos esse inventum et perfecte elaboratum, sitne illud satis probabile. In antecessum jam concedendum est, id non tantum probabile sed et verisimillimum esse, si demonstrari potest, in Iliade omnia inter se ita cohærere, ut partes quælibet non partibus solum singulis sed et totius carminis legi



principioque respondeant. Cujus rei ut instituat disquisitio, tenorem Iliadis breviter persequamur.

Primis jam versibus legem carminis indicat Homerus. Iram celebrare vult Achillis et pernicioſa ejus effecta per clades Achivorum ex Jovis consilio. Constituitur argumentum per secessum Achillis ab armis, procedit per pugnas et clades Achivorum, donec Achilles iterum arma cum illis jungit. Cæso quippe Patroclo Achilles in aciem prodit ad amici cædem ulciscendam, magnaſque ſtrage Trojanorum edita Hectorem jugulat. Parat inde funus Patroclo, tum ludos funebres, ſervato ad contumeliam Hectoris corpore, donec Priamus de eo redimendo consiliis initis filii corpus recuperat et Trojam reportatum ſolemni ſepulturæ honore humat. Hæc ſunt quæ ipſam medullam, ut ita dicam, corporis animati conſtituunt. Prodit narratio optime ſagaciſſimeque diſpoſita et ex ipſo rerum geſtarum ordine ad naturalem ſuum exitum perducta. Bene vero, ſi hæc ſequaris, pronuntiari poſteſt unice iram Achillis conſtituere carminis argumentum. Deſcribitur cauſa hujus iræ in rhapsodia prima. Secunda recenſionem continet navium et copiarum. Multis quidem dilatata hæc deſcriptio diſplicuit doctis viris, neque ejus cum carminis ſumma conjunctio ab ullo, quantum ſcimus, prædicata eſt. Optimo vero conſilio celebrantur jam in initio Iliadis copiæ Græcorum, quo illuſtretur Achillis ira. Maximi ſane momenti eſſe videtur ea, cum ne tantis quidem copiis opes Trojanorum infringere cladesque evitare eo abſente duce poſſunt Græci. Putares vero ſolvi poſſe omnem contentionem per pugnam inter eos ſolum, quorum

causa sese armaverat Græcia. Pangitur fœdus in tertia rhapsodia; pugnant Menelaus et Paris, vincitur hic; neque tamen finitur contentio. Certamen erat Græcorum pro Græcia non pro Menelao, desiderandum erat propugnaculum Græciæ, Achillis virtus, nec spernenda ejusdem ira. Frangitur itaque fœdus in quarta rhapsodia, in quinta vero adest Diomedes indomita virtute Achillis partes quasi suscepturus pro communi patria. Summa furit vi, deos ipsos vulnerat victor, neque tamen restituitur res Græcorum labefactata. Abest Achilles iratus. In rhapsodia sexta prorumpit Hector amplexum suorum relinquens patriam penatesque defensurus. Frustra ei occurrit in septima Ajax ille Telamonius, qui parem in exercitu Græco non habuit, exopto uno Achille, frustra in eadem consiliatur suos sapientissimus Nestor. Orto in rhapsodia octava certamine, planum fit non posse superari Trojanos nisi ab Achille; tentantur itaque in nona preces, quibus incessum fuis conjungit se in decima cum dolo virtus ad partem tantum ea etiam victrix. Procedit demum in undecima summa vi et maximis opibus Agamemnon ipse, rex regum omniumque dux, sed ne is quidem omnibus eductis copiis omnium cladem avertere potest. Ruit ita res Græcorum, donec in rhapsodiis duodecima et decima tertia, quæ mira arte ipsum medium occupant carminis, vix muris sese tueri possunt Græci. Nonne his jam argumentis perspicui potest disciplina Iliadis consummatissima conceptaque jam ab exordio inde totius carminis idea? — Sequentes exponere rhapsodias non opus est. Floret Troja, triumphat Hector, premuntur Achivi, donec

placatus tandem Achilles et in pugnam regressus, Hectoris cæde et illata Trojanis clade necessitatis speciem anteactis rebus addit omniaque Achivorum damna ex sua ira esse profecta vi et virtute victrice ostendit.

At rhapsodiam saltem postremam Homero abjudicare voluerunt plurimi. Cæso quippe Hectore finiri debuisse carmen contendunt. Jam autem hæc quoque pars novissima, tantum abest ut videri possit supervenire præter omnem expectationem, ut potius dicendum sit, narrata de raptatione Hectorei corporis dudum injuriæ hujus et contumeliæ, memorabili aliquo modo, finiendæ spem injecisse, ne contra morem ac legem boni poëtæ nos dimitteret cum detestatione atrocissimi facti et immanissimi ingenii in eo heroë, cujus admiratione nos detinere voluerat. Finita erat tum demum iræ Achillis celebratio, cum ut ira non tantum fortissimi validissimique herois sed et mitissimi esset descripta. Sed his subsistam.

— — — — —

— — — — —

## II.

Auditores omnium ordinum honoratissimi!

**R**ectoratu jam defunctus, mihi per anni cursum commisso, morem institutaque hujus gymnasii ut sequar, de consummata in artibus ingenuis forma pauca disseram, quæ ut pro vestra humanitate, auditores honoratissimi, patienter exaudiatís iterum atque iterum rogo.

Tribuendum esse imaginationi eximium humanæ præstantiæ et felicitatis titulum, observarunt philosophi, experiuntur omnes. Brevis est voluptas, quæ sensu percipitur, jucundior autem et diuturnior, quæ imaginationi debetur. Hæc enim semper nobiscum est, peregrinatur, rusticatur, omnes res præsentés et absentes complectitur, præteritas recordatione revocans, futuras spe antevertens. Sed ut genus humanum non data hac animi facultate, fere infra sortem rerum inanimantium deprimeretur, ita, illa accepta, supra fastigium animantium ascendit, cœlestia petens. Cœlesti hujus vi et numine quidquid in verbis et sententiis magnificum vel in picturis et figuris venustum est, in admirationem, amorem et imitationem inchoatum est et perfectum.

Ut autem homines ad præstantissima ingenii et artis opera, quibus nihil vel cogitatione grandius vel

conspectu pulcrius esset, pervenirent, diversam viam et rationem ingressi sunt. Alii naturam veram et integram, castam et sacram, qua nihil vel materia uberius vel specie formosius est, in mentis imaginibus orisque lineamentis effingendis, solum sibi exemplum intuendum et imitandum proposuerunt. Alii pulcritudinis quam similitudinis amantiores, cum gignendi alendique potestatem cum natura communem non haberent, fingendi pingendique arte eam superare voluerunt rebusque novas species ex ingenio addere studuerunt. De hoc ambitioso et audaci, non de illo timide et fideli artis studio, nobis sermo erit, cum in consummatæ formæ, h. e. in idealis pulcritudinis characteribus nostra qualiscunque opera versabitur.

Quidquid non ad simplicis naturæ imitationem sed ad speciosæ phantasiæ exemplum effectum fuerit, id ad ideale factum vocant ingenuarum artium præceptores. Ex quo ideale formam rei, vi imaginationis compositam et ingenio auctoris expressam definire licet. Si autem magni est ingenii formas rerum sensu et mente perceptarum in novas et plurimas species, quæ a natura diversæ sunt, separando conjungendoque apte componere, majoris erit illas in ejusmodi imagines, quæ ipsam naturam gratia et nitore superent, meditando cogitandoque effingere. Profecto quantum laudis ille meretur, qui similitudinem obviæ et pulcherrimæ naturæ ex vero effingere valet, tantum admirationis habet ille, qui novi quasi orbis conditor abstrusa illius et ignota oculis mortalium cernenda exponere poterit. Ex quo ingenium illius humanum esse, hujus divinum facile quis

dixerit. Ne autem diffiteri videamur naturam, primum esse amplissimum et sanctissimum imitandi exemplum, ita ut quo propius quis ad eam accesserit, eo perfectior illius futura sit imago, paucis dicere juvat, qua ratione ideali pulcritudini tantum honoris et præstantiæ tribuatur. Arcetissimus rerum nexus, quo omnes earum partes suo quæque modo aliæ ad robur et compagem, aliæ ad speciem et honestatem totius efficiendam consentiunt et concurrunt, impedimento est, quominus singulæ suum locum et munus deserere et aliena et pulcherrima sequi possint. Quæ ratio est naturæ; artifex autem iisdem legibus non obstringitur. Hic enim, ingenio erectus et arbitrio liber, spatia mundi, cœli templum et terræ domicilium sine obstaculo percurrit, omnia videt, singula probat et optima ex plurimis velut apes ex floribus colligit, ita ut, si exempli loco statuam, ponere velit eam pulcherrima specie et ex optima materia, unius sanguine et viribus, alterius ore et habitu, tertii gratia et venustate componere et effingere possit. Nulla vena argentum aurumve purum gignit. Qui hæc metalla alienis, quibus mixta sunt, particulis per artem liberat, opus naturæ non corrigit, sed selectis quæ in amore habet, cetera relinquit. Et in hoc opere versatur artifex, cum ad consummatam formam, idealem pulcritudinem exigendam, quæ in natura obveniunt, sparsa conjungit, occulta elicit, nævis turbata integra restituit et pura repræsentat. Sunt nimirum innumeri casus, loci vel temporis, qui efficiunt, ut natura in formando tuendoque suo opere omnem gratiam, quæ mente humana fingi possit, consequi nequeat. Sic nemo mortalium

tam faulrici natura vel fortuna usus est, quin statura illius, forma vel species per multiplices rerum humanarum casus cœli solique mutationes vel animi corporisque infirmitates aliquo vitii contactu non læsa fuerit. Si itaque in simplici genere nihil concordia et specie partium plane perfectum reperitur, ille, qui opus, quod omnes omnium venustates habeat, formare velit, animum ad universi contemplationem, iudicium ad optimi delectum et operam ad pulcherrimi effigiem conferre debet. Hæc cura, hic labor fuit Zeuxis illius, qui, Helenæ simulacrum Crotoniatis picturus, quinque formosissimas virgines elegisse traditur, quarum præstantissimis cujusque gratiis in unum coactis excellentem muliebris formæ pulcritudinem muta in se imago continuit. Neque enim putavit, ut Ciceronem sequamur, omnia quæ quæreret ad venustatem uno in corpore se reperire posse, ideo quod nihil simplici in genere omnibus ex partibus perfectum natura expolivit, quippe quæ, tamquam ceteris non sit habitura quid largiatur si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi aliquo adjuncto incommodo muneratur.

Patet ideale compositum esse non modo quidquid figuram corporis sed etiam formam mentis effectam exhibeat. Hi characteres ex multorum vultu habituque vita et moribus quæsitæ, et colorum varietate et magnificentia expressi, qui picturam multo sublimiorem efficiunt, veritatis non quidem faciem, tamen imaginem præ se ferunt. Et ne quidem male. Nam ut *verum* philosopho et historico suprema lex est, ita poëtæ et artificis verisimile. Ut illi quod simplex et sincerum est, ita hi quod speciosum et

formosum ex natura petunt. Quod si fingendo majus et melius effecerint, non ideo naturæ repugnasse sed eam superasse existimentur. Nihil enim tam pulcrum et jucundum est, nihil tam deforme aut horrendum, cui vis imaginandi plus aut gratiæ aut fœditatis addere non possit. Hujus itaque ope efficitur id quod liberarum artium magistri *mirabile* vocant, quod conditionem humanæ vitæ et legem universæ naturæ superare visum, animum vehementius quam simplex rerum ordo afficit et delectat. Semper cupit mens aliquid agere et moliri, et licet ratio præesse debeat, tamen affectibus velut rapido flumini obsequitur: qui perturbant, prævalent, imperant, persuadent. Sine his cetera sunt nuda, jejuna et infirma, et quo longiora a spiritu eo propiora tædio. Quæ vero finguntur mirabilia, in quamcunque partem fiant, animo vim afferunt, et quamquam veri solam adesse speciem bene compertum sit, suavis tamen fallacia placet.

Efficitur itaque consummata in artibus liberalibus forma, idealis pulcritudo non servili naturæ, quæ in singulis perfectum repræsentare non amat, imitatione, sed libera ingenii imaginationisque vi, quæ quod natura in partibus finxerit pulcherrimum, arte ad normam totius componit.

His de consummata in artibus liberalibus formositate generatim disputatis, non possumus non veterum recordari Græcorum, qui ut in ceteris ita in his studiis ad famam sui ingenii et admirationem generis humani excelluerunt. Quin hi homines, ut aliquid amplius et augustius rebus humanis expleant, divinis intentionem fingendi accommodarunt et quidem ea ingenii felicitate, ut ipsa numina ma-



jestate imitationis æquasse viderentur. Sic Phidias Jovis Olympici imaginem ea arte finxit, ut illam nemo civium sine sacro numinis vel propitii honore vel irati horrore adire et intueri potuerit. Quæ autem præter divinum hocce Phidiæ monumentum in operibus Græcorum præstantissima idealis pulcritudinis exempla habeantur, paucis referre haud forte tædio erit.

Artifices, quos jam nominabo, ut ordine ita celebritate Phidiæ cedunt. Si Phidias rebus divinis certe Polycletus humanis effingendis omnium præstantissimus fuit. Statua illa, Canon appellata, qua formam et pulcritudinem hominis figuravit, plurimum artis et famæ habuit. Nomine hoc ideo insignita fuit, quod lineamenta artis optimam formam humanam exposituri artifices ex statua hac velut a lege quadam peterent, quapropter apud Plinium artem ipsam fecisse artis opere judicatur.

Memoria etiam dignus est marmoreus Cupido, quem Praxiteles venustate Phrynæ incensus, mira arte fecit, quemque hæc mulier in religionem vertit et celebri Thespiis templo consecravit. Tanta erat hujus simulacri gratia et dignitas, ut cum reliqua memorati oppidi signa Mummius tolleret, manus ei inferre sacrilegium duxerit.

Nobilissima quoque fuit ejusdem artificis Gnidia Venus, quæ ipsius Phidiæ Lemniam Venerem indole et arte superasse dicitur. In hujus imaginis laudem Antipater hoc epigramma composuit:

*Τις λιθὸν ἐμψυχώσῃ; τις ἐν χθονὶ κυπρίῳ ἐσείδεν·  
Ἰμερόν ἐν πέτρῃ τις τοσὸν ἐργάσατο·*

Lysippus Sicyonius, opere ingenii quam favore Alexandri notior, regis hujusce simulacrum ad immortalium et mortalium exemplar conformavit. Divina enim humanis miscens, tamen ad similitudinem principis proxime accedens, ori auctoritatem numinis et virtutem herois adjecit. In cœlum vero suspiciebat statua, quasi hominibus se eximens vel diis se æquans Jovique dicens: »terram mihi subjicio, tu Jupiter Olympum retine!»

Nemesin quoque Agoracriti ut optimum artis et ingenii specimen Varro laudavit. Magnum fuit hujus artificis et Alcamenis in facienda Venere certamen, quæ etiam ut in horto Uraniæ poneretur votum fuit Atheniensium. Vicit Alcamenes, non quidem opere sed suffragiis civitatis, hujusque judicii iniquitatem quia Agoracritus ægre tulit, suum signum ea lege vendidit, ne Athenis unquam tolleretur, ideoque nomen Nemesis ei dictum fuit.

Sed optima quævis Græcorum artificum opera enumerare nostri non est consilii. Idealis pulcritudinis characteres si adumbrando aliquatenus exposuerimus quales sint et unde petantur, quod spectavimus jam sumus assecuti.

— — — — —  
— — — — —

---

### III.

Auditores omnium ordinum honoratissimi!

— — — — —  
— — — — —  
His ex intimo pectore prolatis, morem in muneris auspiciis celebrandis receptum sequens, vestra pace atque venia, auditores maximopere colendi, pauca *de traditionibus* disseram *legendorum nomine insignitis*, iterum iterumque rogans, ut benignas iis, quæ proponam, præbeatis aures.

Legenda vocantur traditiones vitam factaque martyrum et sanctorum celebrantes, quæ inde a primis religionis Christianæ temporibus summa fotæ religione novisque in dies incrementis per quindecim fere sæcula auctæ adhuc in ecclesia Catholica maximi habentur ponderis, immo pie coluntur. Nobis ob prima quæ continent artis Christianæ specimina fideique documenta caræ sint atque acceptæ, etiamsi sanctissimam, qua apud Catholicos florent, vim iis abrogatam velimus. A christianismo ortum ducentes ævi referunt genium, spe, caritate, fide vere Christiana prægnantis, monumenta servant splendidissima virtutis, qua pollet animus humanus terrena rejiciens, cœlestia spectans, ope nitens divina et in

nuce quasi produnt vitale illius semen culturæ, quæ volventibus annis sese exseruit antiquamque obruit culturam, sublimius florens, perennius frugifera. Qui magna illa ingenia, quorum nominibus illustratur præsertim Italia, poëtas pictoresque summos sæculi decimi quinti et sexti rite percipere vult atque intelligere, legenda repetat, in illis ad magnam partem reperiet materiam, quam tractarunt. Spirat quippe jam in legendis afflatus ille divinus, qui vatum mentes recentiorum ad carmina immortalia pangenda accendit; adsunt jam in iisdem legendis vel ficta vel vere narrata, quæ recentiores poëtæ vel cultius reficta vel politius explanata nobis immortalitatisque tradiderunt. Et eximiæ illæ picturæ, quibus dilata est sæculis jam dictis Italia, quarumque laudes totum pervagatæ sunt orbem terrarum, quid referunt? Nonne in illis fere omnibus exempla ea pietatis fideique, testes sanctissimæ religionis, qui in legendis occurrunt, coloribus reddituri reviviscunt? Patet jam hisce rebus quanti debeant esse momenti legenda hæc cuique, qui genuinam sibi comparare velit cognitionem artium et disciplinarum, quæ e christianismo effloruerunt. Qui vero comparisonem inter antiquam illam hodiernamque culturam instituere vult, differentiamque earum indagare legenda retractet, haud scio an diversam, quam præ se ferunt speciem antiquitas nostrumque ævum, planius expressam ulibi inveniatur. Qua itaque diversitate adumbranda præcipua, quæ in legendis occurrant momenta observanda, attingi posse putamus.

[Universa illa antiquioris ævi cultura, classicam quam vocamus, externa visibiliaque magis quam no-

stra respexit. Harmoniam quidem, ut et nostra, concentumque voluit, concentum vero inter objecta inter homines deosque, qui et ipsi in terris degebant, immortalitate tantum, opibus, potentia illis superiores. A diis deficiens debilis erat homo et infirmus, cum iis vero conjunctus eorumque commercio nobilitatus potens habebatur et frangi nescius. Effloruere ex hacce religione Græcorum Romanorumque artes, produnt hanc rerum considerandarum rationem, quæ adhuc restant litterarum monumenta antiquiorum, non minus epica quam lyrica et dramatica. | In Homero ex. c. non tantum gens utraque Græca et Trojana suos habet deos vel propensos vel iniquos, est et heroum cuique suum numen, cujus benignitate singulari auxilioque gaudet. Ubique fœdus tantum apparet externum, conjunctio quædam inter objecta viribus facultatibusque diversa. Idea quidem pronunciata est hominis sublimius quoddam divinumque spectantis, sed obscura admodum parumque idonea in qua acquiescas, quippe quod divinum illud numinibus repræsentatum fingat, quorum non est una voluntas aliudque ab alio pendet tamquam res a re. Est itaque quod in objecta abit auctoritate fracta divina apud antiquos majestas. Eadem ratione etiam in lyrica eorum poësi celebratur non idea per se sed objectis excepta. Deorum quendam vel heroum vel in ludis olympicis victorem en! quos lyra celebrandos sumit apud antiquos vates. Canit quidem majus quoddam atque sublimius, sed majus illud ideæ sanctitate non gaudet atque integritate. Deus ille sibi semper constans non est et sufficiens, heros est mortalis, vinci potest victor. Apud nos in fabulis

nostris dramaticis nobilior illa atque divina hominis natura facti cujusque sive boni sive mali conscia legem fert, ad quam tamquam ad obrussam personæ agentis examinantur molimina; apud veteres divina quoque illa natura externam sibi induit speciem, choro adumbrata. Chorus quippe in fabulis eorum non fuit interna illa sanctissimaque lex agendorum, quæ in nobis viget non scripta sed nata; ordinem potius repræsentavit universalem rerum naturæ centum expressum. Quibus jam argumentis percipere possumus summam, quam tenuerunt antiqui, rerum considerandarum rationem magis quam velit nostra sensibus concessisse. Formam spectarunt ii, nos spiritum fovemus. Vides itaque quamobrem consummata formæ in oculos cadentis harmonia tanti apud eos haberetur quanti vix apud nos. Oblectavit eos utut imago ordinis in rerum universitate obvenientis. Quam ob causam ars quoque statuaria apud eos et ardentissimo studio culta et summo successu provecta est. Refingi quippe in statuis evidentissime potuit externarum partium harmonia, domita molis repugnantia. Antiquos vero ipsos haud sine jure cum statuis eorum comparares, compositam si-bique sufficientem considerans quietem harmoniamque, quam vita, moribus, facie denique ipsa culturæ prodiderunt, sympathia profundiori destituti iidem aliisque vix penetrabiles. Ipsum illud nomen barbari, quo notabatur ab iis quisque civitati eorum non adscriptus, lapide duriorum testatur formæ habitum, quo peregrinum quemque a se repulerunt. Unitas spiritualis iis obscura latuit; doctrina de spiritu cum christianismo effloruit et una cum illa

legenda narrationes egregiæ de vi, potentia atque triumphis spiritus. Cessit eo ipso momento exter-  
narum rerum cultus, formam perfregit animus ani-  
mum petens, ars cordis non membrorum respexit  
decorem, abjectoque cæle penicillum sumsit colorem  
desiderans interiorem oculum pictura lapideo vividio-  
rem animi interpretem. Summum respuens, quod  
in harmonia cum rebus objectis posuerat, recon-  
ciliationem secum ipse petivit homo, hoc est cum  
sublimiori sua natura in Deo et per Deum vigente.  
Quæ reconciliatio ut efficeretur, rejicienda erat et  
prorsus spernenda externa, quæ oculos tangit, caduca  
turbataque rerum species. In spiritu omnia in mundo  
visibili nihil quæri oportuit. Personat itaque le-  
genda rerum mundanarum vanarumque aspernatio,  
celebrantur in iis cœlestia immutabilia acie tantum  
percipienda, qua cernit animus luce collustratus di-  
vina. Evanuit spreta, quæ olim valebat, satietas  
sensualis; perfectio, plenitudo vera piis sensuum im-  
pendiis petebatur. A manibus tantum umbrisque  
vanis inculta finxerunt veteres loca post mortem  
adeunda; legenda vitam heic vanam prædicant or-  
bemque hunc sublunarem manium umbrarumque do-  
micihum: Diximus jam in legendis celebrari vim  
victoriasque spiritus divini, vel homines spiritus ope  
rerum vincentes externarum potentiam et ludibria.  
Cum vero triplici fere acie invadat hominem sensua-  
litas, triplex quoque prædicatur in legendis victoria  
vel voluptatem vel dolorem vel speciosas rerum le-  
ges vincentis. Sufficiat ad rem collustrandam tria  
illa, quæ in legendis ubique occurrunt, momenta ci-  
tare, vitam dico eremitarum, mortem martyrum et

miracula sanctorum, quorum quodque cum altero artissime est conjunctum eodemque nititur principio. Mira apparet homini terrena colenti vivendi conditio eremitæ, omnia quæ offert vita socialis commoda, voluptatem, gloriam, potentiam spernentis; magis mira obvenit sensibus illuso cuique spontanea rejectio vitæ hujus atque mundi, pro vita, quæ fide tantum percipitur, pro mundo, quem oculi tantum vere credentis attingunt. Et ex altera parte quæ est discessio e mundo eremitana, quæ emancipatio e præstigiis ejus morte quasi sensuum petenda, fides illa, qua dantur miracula effecta et credita? In omnibus hisce momentis abstinentiam cernes spreteque minora pro majoribus, regnum externum pro interno, vitam terrenam pro immortali cœlestique, leges rerum specie fundatas pro divinis æternumque realibus. Homo multorum antea servus deorum in uno et per unum Deum potens factus erat et dominans. Negari haud quidem potest nimio interdum ardore in legendis prædicari invisibilium præstantiam omnique facie destitutorum æque ac celebrari interdum in iisdem rejectionem quoque rerum culpa vacuarum minimeque nocentium. Mundana vero externaque omnino respicere et pro nihilo habere Deumque tantummodo extra mundum quærere non est minus iniquum, quam eadem affirmare ut realia Deumque extra ea negare; credimus enim mundum, quatenus nos regat Deo destitutos, phantasma esse, quatenus autem a nobis regatur in Deo et per Deum pollentibus, eatenus realem esse et essentialem. Quam vero legendorum culpam afferentibus nobis observandum est, quam novus eorum tempore insolitusque esset homini aspe-



ctus orbis, qui sese patefecerat sublimioris, quamque potentes et metuendos sibi adhuc fingeret necessario dominos pristinos nuper imperio eorum liberatus. Reportatam a rebus mundanis nondum plene perspexerat victoriam, servum jam reformidavit, quem nuper dominum agnovisset, cæco fuit similis sanato, qui ne somnum quidem capturus oculos claudere voluit, veritus ne ad caliginem rediret, quam vix effugerat.

Præcipua sic quæ in legendis obveniant momenta strictim attigi instituta hacce inter antiquam Christianamque artem et culturam comparatione. Operæ pretium esset ex historia legendorum pauca addere; ne vero proluxiores simus, vetat tempus et quæ rapit hora diem. Vestra tamen venia, auditores honoratissimi, in exemplum legendorum sueticis versibus proponam traditionem de S:ta Agne. Occurrit in collectione legendorum a celeberrimo Kosegarten facta argumentum hocce hexametris tractatum, mihi magis arrisere jambi.

— — — — —  
— — — — —

---





Pris: 1 Krona 25 öre.